

TARTU ÜLIKOOL
Majandusteaduskond
Rahvamajanduse instituut

Marie Naggel

**IMMIGRANTIDESSE SUHTUMINE
BALTI RIIKIDES**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: professor Tiiu Paas

Tartu 2014

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud „ „ 2014. a.

..... õppetooli juhataja

.....

(õppetooli juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....
(töö autori allkiri)

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. IMMIGRANTIDESSE SUHTUMIST SELGITAVAD TEOREETILISED JA EMPIIRILISED KÄSITLUSED	8
1.1. Suhtumine immigrantidesse ja seda kujundavad tegurid.....	8
1.2. Majanduslike aspektide roll suhtumise kujunemisel immigrantidesse.....	12
1.3. Immigrantidesse suhtumist selgitavad mittemajanduslikud aspektid.....	20
2. SUHTUMIST IMMIGRANTIDESSE SELGITAVATE MAJANDUSLIKE TEGURITE ANALÜÜS.....	30
2.1. Immigratsioon Balti riikides	30
2.2. Analüüsitavad andmed ja meetodika	34
2.3. Analüüsi kaasatud muutujaid iseloomustav kirjeldav statistika ja regressioonanalüüsi tulemused.....	42
KOKKUVÕTE	52
VIIDATUD ALLIKAD	56
LISAD.....	62
Lisa 1. Sagedustabel vastanute hinnangute üle immigrantide mõju kohta Eesti majandusele	62
Lisa 2. Sagedustabel vastanute hinnangute üle immigrantide mõju kohta Läti majandusele	63
Lisa 3. Sagedustabel vastanute hinnangute üle immigrantide mõju kohta Leedu majandusele	64
SUMMARY	65

SISSEJUHATUS

Majanduskasv on oluline iga riigi jaoks. See on saavutatav läbi innovatsiooni ja produktiivsuse tõusu. Elanikkond Balti riikides on vähenemas ja ülalpeetavate arv pensionäride arvelt tõuseb iga aastaga. Majanduse elavdamiseks on vaja piisavalt tööjõudu ning seda on hakatud otsima väljastpoolt riigipiire. Oluline on vältida või pehendada võimalikke konflikte, mis võivad tööjõu rahvusvahelise mobiilsusega kaasneda.

Inimese teadmisi peetakse peamiseks majandusliku heaolu ja kasvu tagajaks teadmispõhises ühiskonnas (Florida 1995: 528). R. Florida 3T kontseptsiooni kohaselt sõltub majanduslik areng tehnoloogia, talendi (ehk hea inimkapitali) ja tolerantsuse koosmõjust (Florida 2003: 10). Tolerantsus ehk sallivus on vajalik mitmekesise inimkapitali aktsepteerimiseks ja vähese tolerantsusega kaasnevate võimalike probleemide vältimiseks. Mitmekesine inimkapital mõjutab erinevaid valdkondi nagu haridust, erialade paljusust, oskusi ning sh ka rahvuslikku ja kultuurilist mitmekesisust, mis võivad viia innovatsiooni ja loovuseni (Alesina, Ferrara 2003: 762). Erinevad kultuurid ja mitmekesine inimkapital saavad pakkuda uusi tooteid ja teenuseid ning samas tekitada ka nõudlust uute toodete ja teenuste järele (näiteks erinevad rahvusköögid, mis võetakse hästi vastu ka põhirahvuse poolt jne).

Selleks, et mitmekesisest inimkapitalist tulenevad võimalused saaksid innovatsiooniks ja majanduskasvuks muutuda, on oluline, et ühiskond aktsepteeriks mitmekesisust ja oleks tolerantne erinevuste suhtes. Inimeste hinnanguid immigrantide suhtes saab käsitleda empiirilises analüüsis ühe võimaliku lähendmuutujana tolerantsuse hindamises.

Immigratsiooni ja tööjõu rahvusvahelise mobiilsuse kasvades on vaja tagada

majanduslik stabiilsus. See loob vajaduse uurida immigrantide suhtes hoiakuid kujundavaid tegureid, mis omakorda aitavad teha poliitikasooitusi immigrantide paremaks integreerimiseks ühiskonda. Immigrantide kaasamine riikide majandusellu soodustab omakorda majanduskasvu.

Varasemalt on sarnasel teemal kirjutanud oma magistritöö Aire Szhütz, kes analüüsis 25 Euroopa riigi elaniku suhtumist immigrantidesse ning võrdles oma töö tulemusi Euroopa Sotsiaaluuringu neljandal voorul põhinevate varasemate uuringute tulemustega. Ka Maarja Saat on oma bakalaureusetöös vaadelnud hoiakuid immigrantide suhtes selgitavaid tegureid Euroopa Sotsiaaluuringu 6. vooru andmete põhjal Eesti põhi- ja vähemusrahvuse kohta. Samuti on Viivika Halapuu ja Tiiu Paas analüüsinud oma teadusartiklites Balti riikide inimeste hoiakuid immigrantide suhtes, kuid need andmed pärinevad Euroopa Sotsiaaluuringu neljandast voorust.

Bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada Balti riikide näitel inimeste suhtumist immigrantidesse selgitavad tegurid pannes rõhuasetuse eelkõige majanduslike tegurite rolli selgitamisele. Töö empiiriline osa tugineb Euroopa Sotsiaaluuringu (ESS – *European Social Survey*) viienda vooru andmetele Balti riikide kohta, mis on kogutud 2010. aastal ja iseloomustavad majanduskriisijärgset perioodi.¹ Eesmärgi täitmiseks on püstitatud alljärgnevad uurimisülesanded:

- selgitada immigrantidesse suhtumist mõjutavaid tegureid;
- anda ülevaade erinevatest teooriatest, mis käsitlevad immigratsiooni mõjutavaid majanduslikke näitajaid;
- tuua välja immigrantidesse suhtumist mõjutavad mittemajanduslikud aspektid;
- analüüsida immigrantidesse suhtumist käsitlevaid varasemaid uurimustööde tulemusi;
- selgitada välja Balti riikide immigratsiooni üldine taust;
- analüüsida Euroopa Sotsiaaluuringu andmete põhjal immigrantidesse suhtumist käsitlevaid tegureid Balti riikide lõikes;
- andmete analüüsi käigus tekkinud tulemuste põhjal poliitikasooituste tegemine.

¹ Andmed Läti kohta pärinevad Euroopa Sotsiaaluuringu neljandast voorust, kuna viienda vooru andmed Läti kohta puudusid. Neljanda vooru andmed on kogutud 2008. aastal.

Töös kasutatavad andmed Balti riikide (Eesti, Läti, Leedu) kohta on pärit Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasist. Tegemist on riikidepõhise uuringuga, mida on korraldatud üle Euroopa iga kahe aasta tagant alates 2001. aastast (*About...* 2013). Euroopa sotsiaaluuringu andmete põhjal on läbi viidud lineaarne regressioonanalüüs selgitamaks välja Balti riikide kodanike immigrantidesse suhtumist mõjutavaid majanduslikke tegureid. Kaudselt vaadeldakse ka mittemajanduslike tegurite mõju lülitades neid regressioonimudelitesse kontrollmuutujatena.

Käesolev töö koosneb kahest peatükist, mis omakorda jagunevad kolmeks alapeatükiks. Teoreetilise osa esimeses alapeatükis selgitab autor lähemalt immigrantidesse suhtumist ja seda mõjutavaid tegureid. Teises alapeatükis käsitletakse majanduslikest näitajatest lähtuvaid teooriaid ning nende kohta käivaid varasemaid empiirilisi uuringuid. Lähemalt selgitatakse mikromajandusest tulenevaid teooriaid, kuna empiirilise osa andmed lähtuvad üksikisikust. Kuna majanduslikud näitajad on kaudselt seotud ka mittemajanduslike näitajatega, siis kolmandas alapeatükis vaadeldakse erinevaid mittemajanduslikke immigrantidesse suhtumist käsitlevaid teooriaid ja empiirilisi uuringuid koos tulemustega.

Empiirilise osa esimeses alapeatükis kirjeldatakse lähemalt analüüsitava valimit ehk Balti riikide majanduslikku ja rahvastikulist koosseisu. Majandusliku poole pealt kirjeldatakse Balti riikide üldist hetkelist majanduslikku seisu ning võrreldakse neid omavahel. Oluline on vaadelda ka Balti riikide rahvuslikku koosseisu ja immigratsiooni ajalugu, kuna hoiakud immigrantidesse võivad olla põhjustatud ka mittemajanduslikest näitajatest. Siia alla kuuluvad rassism, ksenofoobia ja rahvuslikud eripärad nagu sotsiaalsed normid ja kultuurilised eelistused (O'Rourke, Sinnott 2006: 839). Oluline on lahti mõtestada, keda peetakse immigrandiks Balti riikides. Teine alapeatükk põhineb Euroopa Sotsiaaluuringu viienda vooru käigus kogutud andmetel. Lähemalt analüüsitakse isikuspetsiifilisi andmeid, mis mõjutavad inimeste majanduslikku olukorda. Nendeks on hinnang majanduslikule kindlustundele (hea, rahuldav, halb) ja leibkonna kogusissetulek kõigi vastanutega võrreldes. Andmed üldise hinnangu kohta immigrantide suhtes annab küsimus: "Kas see mõjub riigi majandusele hästi või halvasti, kui teistest riikidest inimesed siia elama tulevad?" Samuti vaadeldakse kaudsete näitajate mõju nagu küsitlenute sugu, vanus ning haridustase, mis võivad avaldada kaudset mõju immigrantidesse suhtumisse läbi

vastanute majandusliku olukorra. Analüüsitakse, kas hinnangud majanduslikule olukorrale on Balti riikides sarnased või erinevad oluliselt. Kolmandas alapeatükis viib autor läbi regressioonmudelite analüüsi, mille abil püütakse selgitada seost hoiakute ja neid iseloomustavate tegurite vahel. Analüüsides keskendutakse põhiliselt immigrantidesse suhtumise ning inimeste majandusliku olukorra vahelistele seostele.

Autori omapoolseks panuseks on välja selgitada kuivõrd mõjutab inimeste majanduslik olukord suhtumist immigrantidesse Balti riikides. Erinevalt Halapuu ja Paasi teadusartiklis käsitletud Euroopa Sotsiaaluuringu neljanda vooru andmetele Balti riikide kohta, kasutatakse käesolevas töös viienda vooru andmeid. Mõnevõrra muutunud majanduskeskkond annab olulise võrdlusmomenti majanduslanguse aegse ja sellest taastumise perioodi vahel, mida ei ole veel Balti riikides teadaolevalt uuritud. Kuna viienda vooru andmed Läti kohta puuduvad, siis saab olulist võrdlusmomenti vaadelda ainult Eesti ja Leedu vahel. Töös keskendutakse põhiliselt inimeste hoiakute ja majandusliku olukorra vahelisele analüüsile. Töö tulemused võivad aidata Balti riikide poliitikuid immigratsioonialaste probleemide lahendamisel. Samuti võimaldab multikultuursete ettevõtete juhtidel paremini hinnata ja mõjutada oma töötajate suhtumist võõrtöötajadesse.

1. IMMIGRANTIDESSE SUHTUMIST SELGITAVAD TEOREETILISED JA EMPIIRILISED KÄSITLUSED

1.1. Suhtumine immigrantidesse ja seda kujundavad tegurid

Inimesed on ajaloo kestel vahetanud pidevalt oma elukohti elamistingimuste parandamiseks ja heaolu kasvamiseks. Möödunud sajanditel on erinevused valitsuse poliitikas, majanduslikus kasvutempos ja tingimustes andnud tulemuseks massilise migratsiooni kreeklaste, juutide, germaanlaste, skandinaavlaste, türklaste, venelaste, hiinlaste ja teiste rahvaste juures (Huntington 1996: 253). Enamjaolt on migratsiooni põhjuseks rahulolematuse oma senise elukeskkonnaga ning loodetakse, et mujal on elu parem. See on tekitanud inimestes soovi lahkuda oma rahvuskaaslaste juurest võõra kultuuri ja keelega riiki.

Erinevatel põhjustel ei ole põliselanikud sageli rahul riiki elama asunud teisest rahvusest inimestega. Põhiliselt tuntakse muret isikliku heaolu halvenemise ja turvalisuse pärast. Rahulolematuse sisserännanute jäetaks kas enda teada või näidatakse välja avalikult. Allporti (1954: 15) kohaselt võib negatiivset suhtumist vähemustesse väljendada intensiivsuse järgi alljärgnevalt:

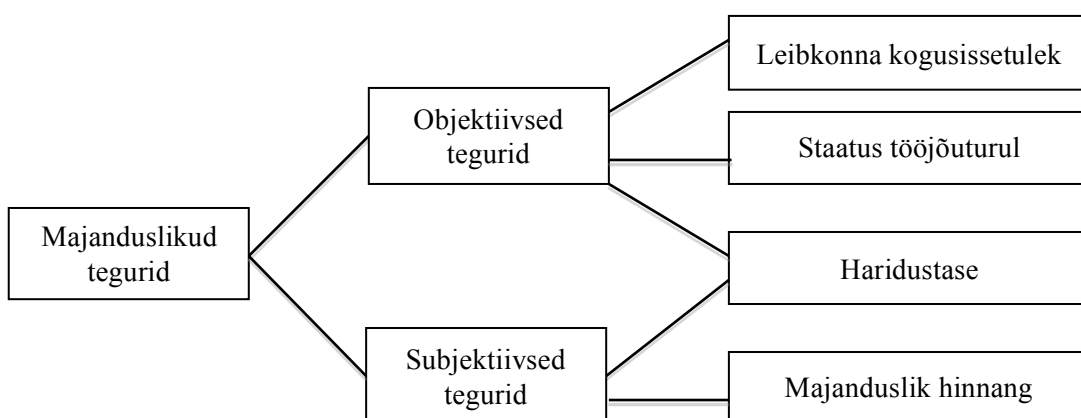
- Solvang – oma vaenuliku vastasseisu väljaütlemine sõprade seas, kuid aegajalt ka võõrastele.
- Vältimine – vähemusgrupi liikmete vältimine isegi siis, kui see võib põhjustada mõningast ebameeldivust.
- Diskrimineerimine – aktiivselt kahjulik tagakiusamine, kas töökohal, poliitiliselt või hariduslikest võimalustest tulenevalt.
- Füüsiline rünnak – vägivaldne käitumine vähemuste suunas.
- Hävitamine – vähemuste massiline tapmine.

Põliselanike rahulolematus immigrantidega, mida väljendatakse solvangu või vältimise teel, on põhiliselt teada ainult algatajale endale ning piirdub indiviidi tasandiga. Diskrimineeriv käitumine avaldab aga otsest mõju immigrantidele. Siiski ei loeta diskrimineerimiseks endale vastumeelsete inimeste vältimist, kui hoitakse ise neist eemale, vaid hoopis inimgrupi poolt soovimatut ebavõrdset kohtlemist (Allport 1954: 50). Füüsiline rünnak ja hävitamine on olemuselt radikaalsed suhtumise väljendamisega viisid, mis tõmbavad endale juba rahvusvahelist tähelepanu. Erinevate immigrantidesse suhtumist väljendavate viiside kasutamine viib omakorda avaliku poliitilise debati ni immigratsioonitrendide mõju kohta materiaalsele heaolule. Ühelt poolt on tugevam surve konkurentsile tööjõuturul, kuid teisalt on jätkuvalt vajadus inimeste järele, kes teeksid räpast ja ohtlikku tööd, millest paljud põliselanikud keelduvad. (Sides, Citrin 2010: 478) Samas ei ole immigrantid alati ainult ohtlikku ja räpast tööd tegevad töölised, vaid võivad olla ka haritud inimesed, kes toovad riiki endaga kaasa uut teavet, mitmekesistavad inimkapitali ning loovad soodsaid tingimusi riigi majanduse arenguks. Mõlema vaatenurga esindajad toetavad oma arvamust erinevate näitajatega, mis on kujunenud teoreetilistest seisukohtadest.

Indiviidide suhtumist immigrantidesse mõjutavad majanduslikud ja mittemajanduslikud tegurid, mida käsitlevad erinevad teooriad. Majanduslikud tegurid võivad omakorda lähtuda nii indiviidi kui ka riiklikust tasandist, milleks on tavaliselt seos immigratsiooni kogukulude ja -tulude vahel, fiskaalmõju avalikus sektoris ja immigrantide kasu rahvuslikul tööjõuturul. Mittemajanduslikud tegurid hõlmavad endas näiteks nii indiviidide kartust, et immigrantid muudavad põliskultuuri, kui ka soovi nendeks muudatusteks. (Scheve, Slaughter 2001: 134) Mõnikord ei ole inimesed rahul oma kodukoha kommetega ja seetõttu tahetakse üle võtta traditsioone ning tähtpäevi teistelt rahvustelt. Sageli soovitakse lihtsalt saada juurde riigipühasid, et ei peaks tööle minema. Mittemajanduslikke näitajaid kaasavad nii isiklikel huvidel kui ka identiteedil põhinevad teooriad, kus ohu tajumine on üks immigrantide vastu vaenulikkust põhjustav tegur. Teooriate vaheline erinevus tuleneb osaliselt ohu olemusest ja päritolust. See võib olla tingitud sotsiaalsetest eesmärkidest, majanduslikest tingimustest või kultuurilistest ja psühholoogilistest kalduvustest. (Sides, Citrin 2010: 478) Immigrantidesse suhtumist iseloomustavad majanduslikud ja mittemajanduslikud tegurid on tihedalt omavahel seotud. Seetõttu

on ka käesolevas töös vaadeldud lisaks majanduslike tegurite otsesele mõjule ka mittemajanduslike näitajate kaudset mõju.

Alljärgnev joonis 1 iseloomustab levinumaid immigrandidesse suhtumist mõjutavaid majanduslikke tegureid, mida on analüüsitud erinevates empiirilistes uuringutes. Tegemist on indiviidi tasandil esinevate objektiivsete ja subjektiivsete majanduslike teguritega nagu leibkonna kogusissetulek, staatus töajõuturul, haridustase ja hinnang oma majanduslikule olukorrale.

Joonis 1. Immigrantidesse suhtumist selgitavad majanduslikud tegurid (autori koostatud erinevate varasemate empiiriliste uuringute põhjal).²

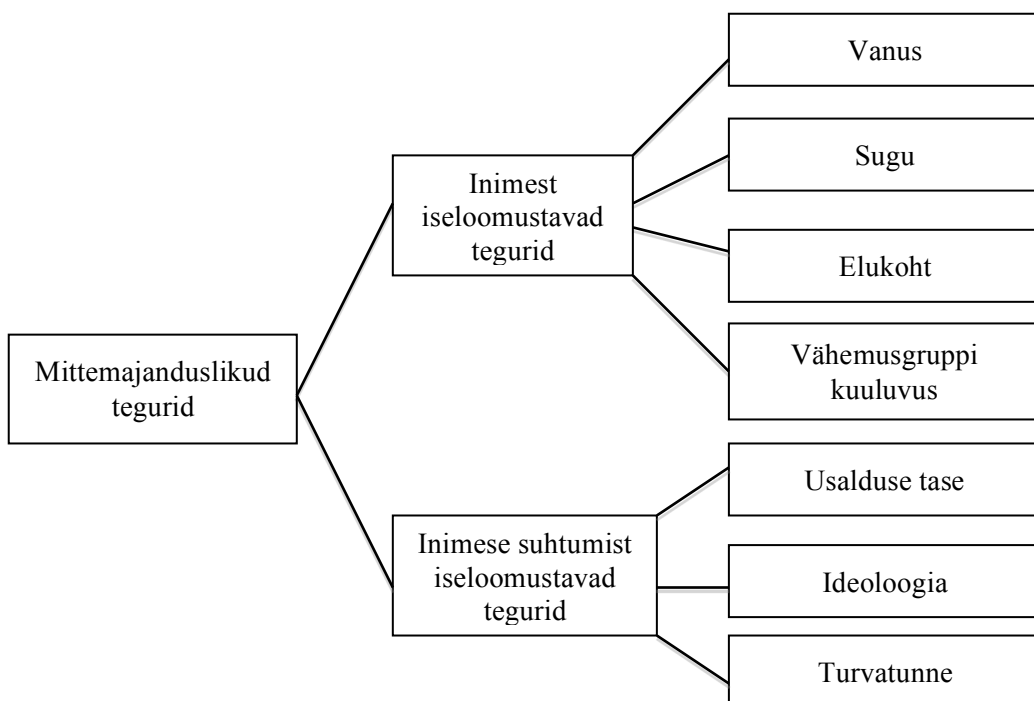
Majanduslikud tegurid võib jagada objektiivseteks ja subjektiivseteks. Objektiivsed näitajad on üheselt mõõdetavad (nagu leibkonna kogusissetulek, staatus töajõuturul) ning mõjutavad omakorda subjektiivseid näitajaid (nagu majanduslikku hinnangut). Haridustaset võib lugeda nii objektiivseks, kuna on üheselt määratletav, kui ka subjektiivseks teguriks, pannes aluse inimeste majanduslikule heaolule.

Leibkonna kogusissetulek iseloomustab indiviidi ja temaga koos elavate perekonnaliikmete ühe kuu sissetulekute summat. Euroopa Sotsiaaluuringu andmete põhjal on kõigi vastanute sissetulekud jagatud detšiilideks, mis võimaldab neid omavahel võrrelda. Staatus töajõuturul annab omakorda ülevaate inimese seisundist töajõuturul, kas indiviid töötab, viibib hetkel töajõuturult eemal (nt õpingute, laste kasvatamise tõttu) või on töötu. Kuigi haridustaset ei saa otseselt pidada

² Samu tegureid, kuid mõnevõrra erinevas jaotuses, on oma töödes uurinud näiteks Chandler, Tsai (2001); Gang *et al.* (2002); Criado, Herreros (2008); Sides, Citrin (2010); Schneider (2008).

majanduslikuks teguriks, mõjutab ta kaudselt inimeste sissetulekut, mis on üldiselt suurem kõrgema haridustasemega töötajatel. Haridus on oluline tegur, mis loob aluse inimese majanduslikule heaolule ja seetõttu käsitletakse seda just majanduslikke tegureid käsitlevas alapunktis. Majanduslik hinnang lähtub empiirilises osas kasutatavatest Euroopa Sotsiaaluuringu andmetest, milles küsiti vastanutelt hinnangut oma leibkonna hetkelisele sissetulekute tasemele. Tegemist on indiviidi enda hinnanguga oma majanduslikule olukorrale ja selle stabiilsusele.

Joonisel 2 on omakorda välja toodud immigrantidesse suhtumist mõjutavad mittemajanduslikud tegurid. Osaliselt samu tegureid, kuid mõnevõrra erinevas jaotuses, on oma töödes uurinud näiteks Schneider (2008); Chandler, Tsai (2001); Criado, Herreros (2008); Sides, Citrin (2010); Rustenbach (2010). Kuigi töö eesmärgiks on uurida majanduslike näitajate mõju inimeste suhtumise kujundamisel immigrantidesse, siis ei saa jätta kõrvale ka mittemajanduslikke näitajaid, mis omavad kaudset mõju majanduslikele teguritele. Mittemajanduslikeks teguriteks on vanus, sugu, elukoht, vähemusgruppi kuuluvus, usalduse tase, ideoloogia ja turvatunne.

Joonis 2. Suhtumist immigrantidesse selgitavad mittemajanduslikud tegurid (autori koostatud erinevate varasemate empiiriliste uuringute põhjal).

Mittemajanduslikud tegurid saab omakorda jagada inimest iseloomustavateks teguriteks (vanus, sugu, elukoht, vähemusgruppi kuuluvus) või inimese suhtumist iseloomustavateks teguriteks (usalduse tase, ideoloogia, turvatunne). Inimest iseloomustavad mittemajanduslikud tegurid mõjutavad omakorda inimeste suhtumist kajastavaid näitajaid.

Inimese vanusest võib järeldada, kas kuulutakse tööealise elanikkonna hulka, õpitakse või ollakse juba pensionil. Samuti peetakse noori avatumaks kõige uue suhtes kui vanemaid inimesi. Soost tulenevalt võib naiste seas olla rohkem täielikult laste kasvatamisele pühendunuid, mis võib vähendada leibkonna kogusissetulekut. Elukoha järgi võib oletada, et suurlinnades ja nende ümbruses elavate kodanike hinnangud teisest riigist tulnud inimeste mõjule riigi majandusele võivad olla negatiivsemad, kuna uustulnukad asuvad sageli elama just linnadesse. Vähemusgruppi kuulumine tähendab eristumist põhirahvastikust rassi, usu või etnilise päritolu tõttu. Usalduse tase jaguneb omakorda usalduseks institutsioonide või teiste inimeste vastu, sh valmidus usaldada võõrast inimest. Ideoloogia kujutab endas erinevates äärmustes olevaid poliitilisi parteisid ja nende vaadete pooldamist. Turvalisuse tunnetamine viitab kartusele langeda kuriteo ohvriks.

Järgnevas kahes teoreetilise osa alapeatükis kirjeldatakse lähemalt nii majanduslike kui ka mittemajanduslike aspektide mõju immigrantidesse suhtumisele koos varasematest empiirilistest uuringutest selgunud tulemustega. Samuti on täpsemalt välja toodud, kuidas erinevad majanduslikud ja mittemajanduslikud tegurid mõjutavad inimeste suhtumist immigrantidesse. Erinevad teooriad võib üldistavalt jagada majanduslikeks ja mittemajanduslikeks.

1.2. Majanduslike aspektide roll suhtumise kujunemisel immigrantidesse

Varasemad immigrantidesse suhtumist käsitlevad empiirilised uuringud keskenduvad erinevatest teooriatest tulenevate hüpoteeside testimisele läbi erinevate näitajate mõju analüüsimisele regressioonimudelid. Majanduslike aspektide mõju hindamisega on seotud majanduslik omahuvi teooria ja majandusliku konkurentsi teooria ning kaudselt ka inimkapitali teooria.

Indiviidide suhtumine immigrantidesse on suuresti mõjutatud üldisest majanduslikust heaolust. Majandusliku omahuvi teooria (*economic self-interest theory*) kohaselt on immigratsiooni vastu inimesed, kes tunnevad, et immigrantid muudavad nende isikliku heaolu halvemaks. Vastasseisu immigrantidesse suurendab vaesus, töötus, majandusliku olukorra halvenemine, staatus tööjõuturul ja kõrghariduse puudumine. Majanduslikult ebaolulised faktorid nagu sugu, rass, rahvus ja usk ei oma siinkohal tähtsust. (Fetzer 2000: 8) Kuna majanduslikult halvemal järjel olevate inimeste jaoks on võimalike töökohtade arv piiratud haridustasemega, siis sõltuvad nad rohkem riigi abist, mida vajavad samuti nii tulevased kui ka olemasolevad immigrantid. Töökohta ähvardavad turusituatsioonid suurendavad vastasseisu immigrantidesse. Tööjõuturu haavatavust näitab töötuse määr, tegevusalade rohkus ja mure töökoha kindluse pärast. (Citrin *et al.* 1997: 861) Kui inimestel on kindel töökoht ja sissetulek, siis nende isikliku majandusliku heaolu mõjutavad vähem riigis elavad immigrantid. Immigrantides nähtavat võimalikku ohtu riigi majandusele saab uurida nii vastanute sissetulekute kui ka majandusliku taju kaudu. Taju tähendab siinkohal, et majanduse arengut optimistlikumana näevad inimesed on rohkem immigratsiooni poolt. (Chandler, Tsai 2001: 183) Kui inimesed tunnetavad majandusliku heaolu kasvu, siis ei ole neil põhjust näha immigrante majanduslanguse süüdlastena.

Ebastabiilne majanduslik olukord viib sageli immigrantide sallimatuseni. Inimesed, kes otseselt konkureerivad immigrantidega töökohtade pärast, levitavad sageli kuulujutte, mis põhjustavad negatiivset suhtumist välismaalastesse, eriti kui meedia ja poliitikud aitavad sellele kaasa (Gang *et al.* 2002: 7). Inimesed loodavad, et avalikkuse tähelepanu juhtimine ühiskonna kitsaskohtadele aitab vähendada olemasolevaid probleeme. Poliitikud omalt poolt soovivad võita juurde valijaid ning sageli ei mõelda põhjalikult läbi oma valimislubadusi. Majandusliku omahuvi teooria kohaselt on inimeste poliitilised hoiakud peamiselt mõjutatud majanduslikust omahuvist (Hayes, Dowds 2006: 457). Kodanikud on sageli valmis andma oma hääle pimesi sellistele poliitilistele parteidele, kes lubavad indiviidide majandusliku heaolu kasvu läbi immigrantide arvu piiramise. Poliitiline huvi on tavaliselt korrelatsioonis haridusega ja ühiskondlikus elus osalemisega, mis soodustavad positiivset suhtumist immigrantidesse. (Rustenbach 2010: 57) Majanduslikult vähem kindlustatud inimesed näevad immigrantides suuremat ohtu oma isiklikule majanduslikule heaolule ja seetõttu suhtuvad negatiivsemalt nii immigrantidesse kui ka

immigratsiooni pooldavatesse parteidesse.

Sarnastele järeldustele on jõutud ka varasemates uuringutes. Näiteks uurides inimeste suhtumist riigi majandusse leidsid Chandler ja Tsai (2001: 181) 1994. aastal USA-s läbi viidud Üldise Sotsiaaluuringu (GSS – *General Social Survey*) andmete põhjal, et riigi majandusse pessimistlikumalt suhtuvad kodanikud olid rohkem immigrantide vastu. Kui hinnang majanduslikule situatsioonile muutub optimistlikumaks, siis immigrantidesse suhtumist hindava indeksi keskmine väärtus tõuseb (Criado, Herreros 2008: 350). Ka leidsid Sides ja Citrin (2010: 489) Euroopa Sotsiaaluuringu 2003. aasta andmete põhjal 20 Euroopa riigi kodanike kohta, et majandusliku heaolu halvenemine suurendab vastuolu immigratsiooni. Sides ja Citriniga ligikaudu samu andmeid kasutas Schneider (2008: 62), kes leidis, et majanduslikult haavatavamad inimesed tunnetavad immigrantides suuremat majanduslikku ohtu isegi siis, kui immigrante on väga vähe. Ka Paas ja Halapuu (2012: 13) leidsid sama andmebaasi, kuid 2008. aastast pärinevate andmete põhjal, et oma heolusse tulevikus positiivsemalt suhtuvad inimesed, kelle sotsiaalmajanduslik risk oli väiksem, suhtusid positiivsemalt immigrantidesse.

Samas leidis Fetzer (2000: 13), kes lisaks USAle testis oma empiirilises uuringus ka Prantsusmaal ja Saksamaal majandusliku omahuvi teooria ning kultuurilise marginaalsusteooria paikapidavust, et majandusliku heaolu langus ei mõjuta immigrantidesse suhtumist. Majanduslik omahuvi teooria ei leidnud kinnitust ka Hayes ja Dowdsi (2006: 473) uuringus, mis põhines Euroopa Sotsiaaluuringu 2003. aasta Põhja-Iirimaa kohta käivatel andmetel.

Varasemates uuringutes on vaadeldud lähemalt ka riigitasandilisi muutujaid, mis võivad mõjutada läbi majandusliku hinnangu ühe riigi kodanike kui terviku suhtumist immigratsiooni. Sellisteks teguriteks on näiteks majanduskasv ja sisemajanduse kogutoodang. Criado ja Herreros (2008: 349) empiirilisest uuringust, mis põhines Euroopa Sotsiaaluuringu 2003. aasta andmetel 16 Euroopa riigi kohta, selgus, et riigi majanduskasv ei mõjuta inimeste suhtumist immigrantidesse, kui tajutakse immigrantides ohtu riigi majandusele. Ka Sides ja Citrin (2010: 499) leidsid oma empiirilises uuringus, kus uuriti suhtumist olemasolevatesse immigrantidesse ja immigrantide arvu suurendamisse, et majanduslik hinnang on määravam riikides, kus on madalam sisemajanduse kogutoodang. See võib olla

tingitud riigi üldisest halvemast majandusliku heaolu tasemest, millele viitab madal sisemajanduse kogutoodang.

Inimeste suhtumist immigrantidesse mõjutab riigis valitsev majanduslik olukord. Majandusliku konkurentsi teooria kohaselt tõstab immigrantide sissevool töötuse taset põliselanike hulgas ning vähendab nende palku (Gang *et al.* 2002: 6). Elanike arvu kasvades immigrantide võrra konkureerivad põliselanikud mitte ainult omavahel, vaid ka uute elanikega. Suurem tööjõu pakkumine langetab lühiajaliselt palku, kuna inimeste jaoks on tähtis töökoha olemasolu ning seetõttu ollakse vähem nõudlikud palga suuruse üle. Samas võib pikaajaliselt palk isegi tõusta, sest suurem tööjõu pakkumine võib soodustada majanduse arengut, kuna uute töökohtade juurdeloomisega suurenevad ka toodang ja tarbimine ning seeläbi kiireneb majanduskasv.

Majanduslik konkurents ja immigrantide vastased hoiakud on omavahel seotud, sest madalat kvalifikatsiooni nõudvatel töökohtadel töötab rohkem immigrante. Põliselanikud kardavad, et immigrantid võivad ära võtta töökohad, millele immigrantidel puuduvad õigused. (Rustenbach 2010: 59) Immigrantidel on kergem leida töökohti, kus võimalikule töötajale esitatakse vähem nõudmisi. Eriti suureneb majanduskriisi ajal inimeste arv, kes süüdistavad valitsevas olukorras teistsuguse etnilise või kultuurilise päritoluga immigrante. (Criado, Herreros 2008: 341) Majanduslikult ebastabiilne olukord raskendab sobiva töökoha leidmist ja tõstab konkurentsi tööjõuturul.

Kui töötute arv on suur, siis tunnetatakse, et põliselanikel peaks olema eelisjärjekorras õigus vabadele töökohtadele. Madalapalgalised põliselanikud suhtuvad immigrantidesse negatiivsemalt, kuna nad konkureerivad immigrantidega tihedamalt töökohtade pärast (Scheve, Slaughter 2001: 135). Immigrantide riigikeele oskus on sageli puudulik, mistõttu on neil raskem pürgida kõrgematele ametikohtadele. Kui immigrantidega võisteldakse töökohtade pärast, siis on töötud ja vaesed immigrantidesse negatiivsemalt meelestatud kui töötavad ja jõukad põliselanikud (Chandler, Tsai 2001: 183). Riikides, kus valitseb majanduslik seisak või töökohtade vähenemine, süüdistatakse immigrante majanduslikus rõhutuses, mis põhjustab põliselanikes vimma (Gang *et al.* 2002: 6). Seega peetakse immigrantide arvukust majandusliku surutise põhjuseks, mille võrra väheneb põliselanike isiklik heaolu.

Majanduslikku konkurentsi mõõdetakse töötuse ja sisemajanduse kogutoodangu (SKT) abil (Rustenbach 2010: 60). Töötute suur arv tõstab elanikevahelist konkurentsi töökohtade pärast. Sisemajanduse kogutoodang on riigi üldise majandusliku heaolu näitajaks. Majanduslikult halvematel aegadel nähakse immigrantides konkurente väheste ressursside pärast ja seetõttu võib väiksemat majanduskasvu seostada madalama immigrantide aktsepteerimise määraga (Criado, Herreros 2008: 343). Inimeste suhtumist immigrantidesse mõjutab oluliselt majanduslik konkurents.

Lisaks murele töökohtade pärast vajavad immigrandid sageli ka riiklikku hoolekannet, mis tõstab maksukoormust (Chandler, Tsai 2001: 183). Kohaliku eluoluga harjumine ja töökoha leidmine võtab immigrantidel enamasti kaua aega ning seetõttu vajatakse riigi abi. Toetuse saajate hulga suurenemisest tulenevate kulude katmiseks võidakse tõsta maksukoormust. Kõrge töötuse määra korral ei peeta immigrante üksnes konkurentideks vähestele töökohtadele, vaid arvatakse, et immigrandid ei leia endale riiki tulles ise töökohta. (Criado, Herreros 2008: 344) Sellest tulenevalt ei jää immigrantidel üle muud, kui oodata majandusliku olukorra paranemist või loota riigi abile.

Majanduslikku konkurentsiteooriat toetavaid majanduslikke näitajaid (nagu staatust tööjõuturul, töötust ja palga taset) on uuritud ka varasemates empiirilistes uuringutes. Näiteks selgus Gang *et. al* (2002: 37) poolt läbiviidud empiirilisest uuringust, mis põhines aastatel 1988–1997 toimunud Eurobaromeetri uuringu andmetel, et immigrantidega töökohtade pärast konkureerivad inimesed suhtuvad immigrantidesse negatiivsemalt. Samuti leidis Schneider (2008: 62), kes keskendus rahvuslikust konkurentsist tulenevate näitajate mõjule riikidevahelise suhtumise erinevuses immigrantidesse, et töötud suhtuvad immigrantidesse negatiivsemalt. Ka selgus Criado ja Herreros (2008: 347) ning Sides ja Citrini (2010: 496) empiirilisest uuringust, kus vaadeldi inimeste suhtumist immigrantidesse lähtudes riikide sotsiaalsest kapitalist, et indiviidi tasandil suhtuvad töötud negatiivsemalt immigrantidesse kui püsiva töökohaga inimesed. Kuigi töötuse määr ei omanud märkimisväärset mõju immigratsioonihoiakute indeksile. Ka Fetzer (2000: 13) leidis, et töötus ja majandusliku heaolu langus ei ole statistiliselt olulised faktorid. Samas avastasid Paas ja Halapuu (2012: 10), kes uurisid inimeste immigrantidesse

suhtumist mõjutavaid personaalseid tunnuseid, majapidamise sotsiaalmajanduslikku stabiilsust ja riigi institutsioone Euroopa riikides, et tööjõuturu staatus, töölised või töötud, ei oma statistiliselt olulist mõju immigrantidesse suhtumises. Ka selgus üllatavalt Rustenbachi (2010: 65) uuringust Eurostati ning Euroopa Sotsiaaluuringu 2003. ja 2005. aasta andmetest 21 Euroopa riigi kohta, et immigrantide vastane suhtumine väheneb töötuse määra tõustes. Võib oletada, et inimesed ei seosta sellisel juhul enda majanduslikku olukorda immigrantide arvuga riigis. Negatiivse suhtumise vähenemine võib olla tingitud näiteks immigrantidega tihedamas läbikäimises, millest on lähemalt juttu järgnevas alapeatükis.

Varasemad uuringud on vaadelnud ka erinevusi immigrantidesse suhtumises lihttööliste ja kõrgema kvalifikatsiooniga tööliste hulgas. Näiteks leidsid Scheve ja Slaughter (2001: 133), kelle uuring põhines USA Rahvusliku Valimisuuringu (NES – *National Election Studies*) 1992., 1994. ja 1996. aasta andmetel, et madalama kvalifikatsiooniga töölised on vähem huvitatud immigrantide sissevoolust riiki, kuna tunnetatakse immigrantide mõju palkade langusele. Ka Criado ja Herrerose (2008: 349) ning Haubert ja Fusselli (2006: 498) uuringust selgus, et madalama sissetulekuga inimesed suhtuvad negatiivsemalt immigrantidesse kui kõrgema sissetulekuga, ja positiivne suhtumine immigrantidesse väheneb, kui tunnetatakse majanduslikku ebastabiilsust. Ka Paas ja Halapuu (2012: 10) ning Schneideri (2008: 62) poolt läbi viidud uuringud kinnitasid, et madalama sissetulekuga inimesed suhtuvad negatiivsemalt immigrantidesse. Samas selgus Andreescu (2011: 74) uuringust, mis põhines Euroopa Sotsiaaluuringu 2008. aasta Suurbritannia kohta käivatel andmetel, et majanduslik olukord mõjutab oluliselt ainult põliselanike suhtumist immigrantidesse. Uuringus ei kuulunud põliselanike alla inimesed, kes ise kuulusid mõnda vähemusgruppi või kelle vähemalt üks vanem oli sündinud väljaspool Suurbritanniat. Vastupidiselt kõigi eelnevate uuringute tulemustele leidis ainult Fetzer (2000: 13), et lihttöölisena töötamine ei ole statistiliselt oluline faktor immigrantidesse suhtumise hinnangu mõjutajana. Enamikest varasematest empiirilistest uuringutest on selgunud, et tööturu staatus ning sellest tulenev palgatase mõjutavad suhtumist immigrantidesse ehk töötud ja madalama palgaga töölised suhtuvad immigrantidesse negatiivsemalt, kuna tunnetatakse konkurentsi immigrantidega.

Kaudne mõju inimeste suhtumisele immigrantidesse tuleneb inimkapitali teooriast (*human capital theory*), mille kohaselt mõjutab haridustase kaudselt inimeste suhtumist immigrantidesse, kuna parema haridusega indiviidide palk on enamasti kõrgem. Seega võib inimeste suhtumine immigrantidesse olla mõjutatud ka indiviidi haridustee pikkusest. Inimkapitali teooria põhjal suhtuvad vähesema haridustasemega inimesed negatiivsemalt immigrantidesse (Rustenbach 2010: 56). Kõrgharitud inimeste maailmavaadet mõjutavad nende haridusteel omandatud teadmised läbi lugemuse ja õppetöö. Kõrgem haridustase on “kaine järelemõtlemise” allikas vastuoluliste inimgruppide õiguste piiramisel ja aitab mõista kodanikuõiguste laiendamise tähtsust inimgruppidele, keda ei sallita (Bodo, Licari 1989: 291). Teadmised võimaldavad inimestel paremini aru saada nii immigratsiooniga kaasnevatest probleemidest kui ka eelistest.

Hariduse abil hinnatakse indiviidi positsiooni tööjõuturul. Indiviidi hariduse taset võib mõõta haridustee pikkusega aastates. (Schneider 2008: 58) Lühema haridusteelega inimeste silmaring on sageli kitsam ning nähakse ainult immigrantidega kaasnevaid probleeme. Samas pikema haridusteelega inimestel võib olla isiklik huvi mõne teise rahvuse keele või kultuuri järele, mis aitab võõrast rahvust paremini mõista. Haridust peetakse oluliseks teguriks, mis kujundab immigratsiooni pooldavat suhtumist, sest haritumad inimesed ei pea töökohtade pärast konkureerima immigrantidega ning kvalifikatsioonita immigrantide suur osakaal toob kaasa kõrgemad palgad kvalifitseeritud tööjõu hulgas (Mayda 2006: 517). Kuna madalama haridustasemega inimesi leidub rohkem, siis on tööandjatel raskem leida vajaliku kvalifikatsiooniga töötajaid. Selleks tuleb vastava kvalifikatsiooniga töötajate enda alluvusse saamiseks pakkuda motiveerivat töötasu. Üldiselt on laialdaselt aktsepteeritud, et haridus tõstab inimeste teadlikkust (Bodo, Licari 1989: 287). Kõrgem haridustase võimaldab inimestel kaalutletult avaldada oma arvamust immigrantidesse ja samas saavutada immigrantidest sõltumatut positsiooni tööjõuturul.

Enamikest varasematest empiirilistest uuringutest on leitud, et kõrgema haridustasemega inimesed suhtuvad positiivsemalt immigrantidesse (Chandler, Tsai 2001: 185; Gang *et al.* 2002: 37; Criado, Herreros 2008: 350; Schneider 2008: 62; Sides, Citrin 2010: 493; Haubert, Fussell 2006: 498; Paas, Halapuu 2010: 10;

Rustenbach 2010: 63). Ka selgus Andreescu (2011: 74) poolt läbiviidud uuringust, kus keskenduti indiviidi tasandist lähtuvatele näitajatele, mis mõjutavad inimeste suhtumist immigrantidesse ja immigratsioonipoliitikasse, et kõrgema haridustasemega ja vastanud, kelle vanemad olid haritumad, suhtusid negatiivsemalt immigratsioonivastasesse poliitikasse. Haridus on üks olulisemaid tegureid, mis mõjutab inimeste suhtumist immigrantidesse, kuna loob aluse inimese majanduslikule heaolule ning seetõttu käsitletakse haridust ja inimkapitali teooriat samuti majanduslike aspekte käsitlevas alapunktis.

Alljärgnevas tabelis 1 on kokkuvõtte varasematest empiirilistest uuringutest, kus on vaadeldud erinevaid immigrantidesse suhtumist käsitlevaid teooriaid lähtudes majanduslikest aspektidest.

Tabel 1. Kokkuvõtte erinevatest majanduslikest näitajatest tulenevate teoreetilisi seisukohti kinnitavatest varasematest empiirilistest uuringutest.

Teoreetiline käsitlus	Teoreetilisi seisukohti kinnitavad empiiriliste uuringute tulemused	Allikas
Majandusliku omahuvi teooria	Immigrantidesse suhtuvad negatiivsemalt inimesed, kes tunnetavad, et immigrandid ohustavad nende isiklikku majanduslikku heaolu. Põhiliseks teguriks majanduslik hinnang.	Fetzer (2000); Citrin et al. (1997); Chandler, Tsai (2001); Gang et al. (2002); Hayes, Dowds (2006); Criado, Herreros (2008); Rustenbach (2010); Sides, Citrin (2010); Schneider (2008); Paas, Halapuu (2012)
Majandusliku konkurentsiga teooria	Madalama kvalifikatsiooniga töötajad suhtuvad immigrantidesse negatiivsemalt, kuna immigrantide sissevool vähendab palku ja tõstab töötuse taset põliselanike hulgas. Põhilisteks teguriteks staatus tööturul, töötus ja palgatase.	Gang et al. (2002); Rustenbach (2010); Criado, Herreros (2008); Scheve, Slaughter (2001); Chandler, Tsai (2001); Schneider (2008); Sides, Citrin (2010); Fetzer (2000); Paas, Halapuu (2012); Haubert, Fussell (2006); Andreescu (2011)
Inimkapitali teooria	Kõrgema haridustasemega inimesed suhtuvad positiivsemalt immigrantidesse. Põhiliseks teguriks haridustase.	Rustenbach (2010); Bodo, Licari (1989); Mayda (2006); Chandler, Tsai (2001); Gang et al. (2002); Criado, Herreros (2008); Sides, Citrin (2010); Schneider (2008); Haubert, Fussell (2006); Paas, Halapuu (2012); Andreescu (2011)

Allikas: autori koostatud.

Paljust vaadeldud varasematest empiirilistest uuringutest on selgunud, et immigrantidesse suhtuvad halvemini inimesed, kes on töötud või lihttöölised ja kelle

hinnang majanduslikule heaolule on negatiivsem. Haridustase mõjutab kaudselt inimeste majanduslikku heaolu läbi paremast töökohast saadud kõrgemale palgale. Samuti tõestas enamik varasemaid empiirilisi uuringuid, et kõrgema haridustasemega inimesed suhtuvad paremini immigrandidesse. Kõigis tabelis välja toodud allikates ei püütud tõestada otseselt kindla teooria paikapidavust, vaid analüüsi teooriat toetavate näitajate mõju immigrandidesse suhtumisele.

1.3. Immigrantidesse suhtumist selgitavad mittemajanduslikud aspektid

Immigrantidesse suhtumist selgitavad majanduslikud aspektid on tihedalt seotud mittemajanduslike näitajatega. Kuigi töö rõhuasetus on majanduslike tegurite analüüsimisel inimeste suhtumise kujunemisel immigrandidesse, siis on oluline vaadelda ka erinevaid mittemajanduslikest aspektidest, nagu sugu, vanus, elukoht, tulenevaid teooriaid ning varasemaid empiirilisi uuringuid. Mittemajanduslikeks teooriateks on kontakti-, marginaalsus-, naabruskonna turvalisuse, rahvusliku konkurentsi ja sotsiaalse kaasatuse teooria.

Inimeste arvamus immigrandidesse on kujunenud isiklike kogemuste või massimeedia vahendusel, mistõttu võõrastesse inimestesse suhtutakse eelarvamustega. Esialgne arvamus immigrandidesse on kujunenud juba riigi ajaloolise tausta kaudu. Kui minevikus käis riigist läbi palju immigrante, siis kodanikud olid harjunud kokku puutuma erinevatest maailma piirkondadest pärit inimestega ja suutsid ohtu tundmata paremini mõista kultuurilisi erinevusi. (Schneider 2008: 63) Teiste rahvustega läbikäimine oli tingitud aktiivsetest kaubandussidemetest, maadeavastustest või riikidevahelistest sõdadest.

Ka tänapäeval on inimeste suhtumine immigrandidesse mõjutatud igapäevasest läbikäimisest ja elukoha paiknevusest. Inimesed, kelle kodukohas elab rohkem vähemusgruppe, suhtuvad immigrandidesse positiivsemalt, ja inimesed, keda ümbritsevad põhiliselt rahvuskaaslased, suhtuvad negatiivsemalt, tajudes immigrandides konkurente. (Oliver ja Wong 2003: 568) Tihedad kokkupuuted võõrast rahvusest inimestega aitavad vähendada teadmatusest tulenevaid arusaamatusi ja eelarvamusi. Tavaliselt nähakse immigrandides suuremat ohtu kultuurile inimeste poolt, kes nendega kokku ei puutu. Mida rohkem on piirkonnas

immigrante, seda suurem on tõenäosus, et inimesed omavad immigrantide seas sõpru või tuttavaid. Gruppidevaheline kontakt võib seetõttu leevendada kultuurilisest erinevusest tulenevaid tagajärgi, kuna kõrgem immigrantide arv tähendab, et ühiskond on rohkem harjunud immigrantidega. (Schneider 2008: 54) Kui immigrantidega ei puututa kokku, siis on neid raskem mõista ning ei tunnetata vastastikkust sidet.

Lisaks võib isiklike kokkupuudete puudumine põhjustada vaenulikku suhtumist, mis mõnikord viib agressiivse käitumiseni. Kontaktiteooria pooldajad väidavad, et erinevate rasside vahelised kokkupuuted annavad otsest informatsiooni teise grupi väärtuste, elustiili ja kogemuste kohta, mis aitavad kujundada positiivset ettekujutust grupist kui tervikust ning võimaldab indiviididel vältida rassilisi ja etnilisi stereotüüpe. (Ellison, Powers 1995: 205) Inimesed, kellel puuduvad isiklikud kogemused immigrantidega, on vastuvõtlikumad meedia mõjutustele, mis lähevad sageli kokku stereotüüpse mõtlemisega. Massimeedia võimendab negatiivseid kujutlusi võõrast ja soovimatust inimgrupist, mis on tekkinud erineva keele ja teistsuguste traditsioonide põhjal (Oliver, Wong 2003: 570). Nii interneti, ajalehtede, ajakirjade kui ka televisiooni võim inimeste suhtumise kujundamisel immigrantidesse on üpriski suur.

Immigrantide arvu suurenemine ühiskonnas võib avaldada ka negatiivset mõju. Vähemusgrupi kasvades tunnetavad põliselanikud, et see ähvardab nende majanduslikke ja sotsiaalseid privileege (*Ibid.*: 568). Mida rohkem on riigis immigrante, seda enam tunnetatakse konkurentsi riigi poolt saadavatele hüvedele. See viitab omakorda gruppidevahelise konkurentsi intensiivsusele vabade ressursside pärast ning huvide konfliktid määravad tihti ära gruppidevahelise suhtumise. Kontaktiteooria on omakorda seotud ka majandusliku konkurentsiteooriaga, mille kohaselt toob immigrantide grupi suurus kaasa ohu riigi majandusele ja rahvuslikele väärtustele. (Schneider 2008: 54) Immigrantide arvu kasv suurendab teadlikkust üksteise olemasolust, mis omakorda võib muuta immigrantidesse suhtumist paremaks või halvemaks.

Olulisteks suhtumist immigrantidesse mõjutavateks mittemajanduslikeks aspektideks, mida varasemates uuringutes seostatakse kontaktiteooriaga, on immigrantide arv, vanus ja immigrantidest sõprade olemasolu. Immigrantide arv on

küll riigipõhine näitaja, kuid see-eest oluline mittemajanduslik tegur uurimaks immigrantidesse suhtumist. Näiteks Chandler ja Tsai (2001: 185) poolt läbi viidud uuringu andmetest tulenes, et immigrantide arvu suurenemises kultuurilist ohtu näevad inimesed suhtuvad immigrantidesse negatiivsemalt. Samuti leidsid Criado ja Herreros (2008: 347), et mida rohkem on riigis immigrante, seda madalam on immigratsioonihoiakute indeks. Samuti võivad hinnangud immigrantide arvu mõjule immigrantidesse suhtumises olla tingitud riikide erinevusest. Näiteks on Prantsusmaal immigrantide osakaal riigis suur, kuid uute immigrantide sissevool viimastel aastatel väike. Samas on Hispaanias ja Irimaal immigrantide osakaal väiksem, kuid viimastel aastatel on uute immigrantide arv märkimisväärselt tõusnud. (*Ibid.*: 344)

Vastupidiselt leidsid Scheve ja Slaughter (2001: 133), kes analüüsisid indiviidide suhtumist immigrantidesse ja immigratsioonipoliitikasse USAs, et vastanu positsioon töökohal ei mõjutanud tema suhtumist immigrantidesse hoolimata kõrgemast immigrantide arvust elukohas. Lisaks selgus nii Rustenbachi (2010: 65) kui ka Sides ja Citrini (2010: 496) uuringutest, et suhtumist immigrantidesse ei mõjuta immigrantide osakaal rahvastikus. Kuigi immigrantide arvu peetakse oluliseks aspektiks immigrantidesse suhtumise uurimisel, puudub ühine järeldus varasemate uuringute põhjal.

Samuti on varasemates empiirilistes uuringutes vaadeldud inimese vanuse mõju immigrantidesse suhtumisele. Näiteks nii Andreescu (2011: 74) kui ka Side ja Citrini (2010: 493) uuringust selgus, et vanemad inimesed suhtuvad negatiivsemalt immigrantidesse. Ka Chandler ja Tsai (2001: 181) leidsid, et vanemad inimesed on rohkem ametlikult registreeritud immigrantide vastu kui noored, kuid suhtumises registreerimata immigrantidesse ei omanud vanus statistiliselt olulist tähtsust. Noorte suhtumise erinevus võib tuleneda sellest, et nad veedavad rohkem aega suhtevõrgustikes, mis üldiselt pooldavad immigratsiooni (Sides, Citrin 2010: 493). Samas selgus Hauberti ja Fusselli (2006: 498) poolt läbiviidud empiirilisest uuringust, mis põhines 1996. aastal USAs läbi viidud Üldise Sotsiaaluuringu andmetel, et vanus ei avalda olulist mõju immigrantidesse suhtumises. Üldiselt võib varasemate uuringute põhjal järeldada, et vanemad inimesed suhtuvad negatiivselt immigrantidesse.

Lisaks immigrantide arvule ja vanusele on kontaktiteooriat mõjutavaks mittemajanduslikuks aspektiks ka immigrantidest sõprade olemasolu. Näiteks leidsid Criado ja Herrerros (2008: 350), Sides ja Citrin (2010: 493) kui ka Schneider (2008: 60), et inimesed, kellel on palju immigrantidest sõpru, suhtuvad positiivsemalt immigrantidesse. Samale järeldusele jõudsid ka Hayes ja Dowds (2006: 472), kes uurisid kontaktiteooria, kultuurilise marginaalsusteooria ja majandusliku omahuvi teooria paikapidavust immigrantidesse suhtumises Põhja-Iirimaal. Üldiselt võib öelda, et varasemate uuringute tulemused toetavad väidet, et immigrantidest sõpru omavad inimesed suhtuvad üldiselt paremini ka teistesse immigrantidesse.

Mittemajanduslikke immigrantidesse suhtumist käsitlevaid aspekte kajastatakse ka kultuurilises marginaalsusteoorias (*cultural marginality theory*). Igat riiki ja rahvust iseloomustab oma kultuur, mis on ainuomane selle piirkonna kodanikele. Huntington (1996: 258) väidab oma kuulsas raamatus “Tsivilatsioonide kokkupõrge”, et ehkki suhtumist immigratsiooni mõjutavad majanduslikud mured ja tingimused, näitab nii headel kui halvematel aegadel pidevalt kasvav vastuseis immigrantidesse, et selles hoiaku muutuses on suurem tähtsus kultuuril, kuritegevusel ja elulaadil. Inimeste majanduslik heaolu on kõikuv ning sageli mõjutatud mitte üksnes siseriiklikust poliitikast, vaid ka globaalsetest kriisidest. Ühiskondlikust kultuurist tulenevad hoiakud on samas kujunenud aja jooksul ning neid on raskem muuta. Rahva poolt kultuurilise ühtsuse eelistamine mõjutab oluliselt immigrantidesse suhtumist, hoolimata eliidi toetusest multikultuurse ühiskonna tekkimisele (Sides, Citrin 2010: 478). Eliidi hulka kuuluvad enamjaolt ühiskonna rikkamad inimesed, kes on rohkem reisinud ja maailma näinud. Kultuurilise marginaalsusteooria kohaselt suhtuvad inimesed negatiivsemalt immigrantidesse, sest ei suudeta ennast samastada immigrantidega, kuna ollakse erineva kultuurilise taustaga või kogetakse ise negatiivset suhtumist, näiteks tagakiusamist või diskrimineerimist (Rustenbach 2010: 55). Võõra kultuuri omaksvõtmine ja mõistmine võtab aega.

Sageli aitab immigrante paremini mõista sarnase kogemuse olemasolu. Marginaalsusteooria kohaselt on rõhutust kogenud inimesed sümpaatsemad vähemuste suhtes hoolimata sellest, et nad ise ei kuulu nendega ühte vähemusgruppi (Hayes, Dowds 2006: 457). Tagakiusamise ohvrid suhtuvad mõistvamalt immigrantidesse, kuna on sarnases olukorras ise viibinud. Samuti on

vähemusgruppide suhtes sallivamad diskrimineerimist kogenud inimesed. (Allport 1954: 151) Näiteks võib indiviid ise kogeda mingi ajaperioodi jooksul teises riigis elades negatiivseid tähelepanekuid oma päritolu kohta ajutise elukoha põliselanikelt. Välismaal elamine aitab kaasa kosmopoliitse maailmavaate tekkimisele. Positiivsed kokkupuuted teisest kultuurist, rassist ja rahvusest inimestega vähendavad negatiivseid stereotüüpe ja suurendavad ühtsust. (Haubert, Fussell 2006: 494). Lisaks sarnastele ühiskondlikele kogemustele aitab immigrante paremini mõista indiviidi kultuuriline päritolu. Poolehoid immigrantidesse on suurem, kui indiviidid suudavad ennast samastada immigrantidega tänu kultuurilisele sugulusele (Rustenbach 2010: 56). Geograafiliselt lähestikku paiknevad rahvused on enamjaolt kujunenud ajaloo vältel ühistest kommetest, mis aitab naaberrahvast paremini mõista.

Varasemates empiirilistes uuringutes on marginaalsusteooriast tulenevaid seisukohti uuritud vähemusgruppide rassi, rahvuse ja usu kaudu. Näiteks Fetzeri (2000: 14) poolt läbiviidud emiirilise uuring näitas, et kõigi ülejäänud näitajate samaks jäämisel rassilisse, etnilisse või usulisse vähemusse kuulumine vähendas immigrantide vastaseid hoiakuid kõigis vaadeldud riikides. Ka Paas ja Halapuu (2012: 13) leidsid, et rahvuslikku vähemusse kuuluvad inimesed suhtusid positiivsemalt immigrantidesse. Samas avastasid Chandler ja Tsai (2001: 183), kes analüüsisid ameeriklaste suhtumist ametlikesse ja mitteametlikesse immigrantidesse, et rass ei mõjuta inimeste suhtumist immigrantidesse. Huvitav tähelepanek Euroopa riikide kohta selgus Criado ja Herreros (2008: 349) uuringust. Leiti, et Lääne-Euroopa inimesed suhtuvad positiivsemalt sarnase kultuurilise taustaga teistest Lääne-Euroopa riikidest pärit immigrantidesse. Sama tulemus ei kehtinud Ida-Euroopa riikides. Uuringus osalenud inimesed ei eristanud idaeurooplasi ja mitte eurooplasi. Vähemusgrupi rassist, rahvusest või usust tulenevate erinevuste mõju immigrantidesse suhtumisele ei ole andnud varasemates empiirilistes uuringutes ühest tulemust.

Immigrantides ei nähta ohtu mitte ainult riigi majandusele, vaid ka põlisrahvuse püsimisele. Rahvusliku konkurentsi teooria (*ethnic competition theory*) väidab, et madalama sotsiaalmajandusliku positsiooniga indiviidid tajuvad immigrantides suuremat ohtu oma rahvusele (Schneider 2008: 57). Kardetakse, et immigrantidega kaasa tulnud uus keel, usk ja kultuurilised traditsioonid võivad ohustada põlisrahvuse

kommete püsijäämist. Sageli sõltub ohu tajumine ka vähemusgrupi piiride läbitavusest ja sarnasusest põhigrupi liikmetega. (Oliver, Wong 2003: 569) Mida sarnasemad on immigrandid põliselanikele nii kultuuriliselt kui ka rassiliselt, seda vähem tajutakse ohtu rahvuse püsijäämisele. Ohu suurus on seotud immigrantide arvukusega riigis. Kuna enamik immigrante elab linnas, siis rahvuslik konkurents on kõrgem suuremates linnades ja nende äärelinnades, kui maal. Seetõttu tajuvad madala sotsiaalse staatusega inividid, ja need, kes elavad linnaaladel, suuremat ohtu rahvuse püsijäämisele kui kõrgema sotsiaalse staatusega ja äärealadel elavad inividid. (Schneider 2008: 55) Rahvusliku ohu tunnetus on subjektiivne ning sõltub suuresti immigrantide arvukusest ja põliselanike suhtumisest immigrantidesse.

Rahvusliku konkurentsi teooriat on varasemates uuringutes vaadeldud inimese elukoha kaudu. Siia alla lähevad nii immigrantide arv elukohas, välismaal viibimine kui ka elamine linnas või maal. Näiteks selgus Gang *et al.* (2002: 37) uuringust, mis hõlmas küsimusi nii immigrantide kui ka välismaalaste kohta, et immigrantidesse suhtuvad negatiivsemalt inimesed, kelle kodukohas elab rohkem välismaalasi. Samuti leidsid Criado ja Herreros (2008: 347), et kõrgema immigrantide osakaaluga piirkondades elavad inimesed suhtuvad immigrantidesse negatiivsemalt. Lisaks selgus nii Andreescu (2011: 74) kui ka Paas ja Halapuu (2012: 10) poolt läbiviitud uuringust, et suurtes linnades või nende äärelinnades elavad inimesed suhtusid negatiivsemalt immigratsioonivastasesse poliitikasse. Samuti avastasid Haubert ja Fussell (2006: 500), et välismaal elanud inimesed suhtuvad positiivsemalt immigrantidesse ja arvavad, et immigrandid mõjuvad hästi riigi majandusele. Nende uuringu eesmärgiks oli leida, kuidas immigrandid mõjutavad USA majandust, ühiskonda, ja seostada neid tööjõuturu konkurentsist, kosmopoliitsusest ja rahvusgrupi ohust tulenevate näitajatega (*Ibid.*: 494). Ka Paas ja Halapuu leidsid, et välismaal töötanud küsitluse vastanud suhtusid positiivsemalt immigrantidesse (Paas ja Halapuu 2012: 10). Varasemad uuringud toetavad seisukohti, et kõrgema immigrantide arvuga linnas elavad inimesed, kes ise ei ole välismaal elanud, suhtuvad immigrantidesse negatiivsemalt.

Immigrantidesse suhtumine on seotud ka inividide iseloomujoonte ja varasemate kogemustega. Kui kohatakse erineva kultuurilise ja religioosse taustaga immigrante, siis kujuneb inividi arvamus erineva informatsiooni põhjal, mis hõlmab endas ka

kultuurilisi stereotüüpe (Criado, Herreros 2008: 340). Näiteks peetakse Põhja-Euroopas elavaid inimesi tõsisteks ja tuimadeks, kuid Lõuna-Euroopa inimesi rõõmsameelseteks ja emotsionaalseteks. Koostöövalmis ja egalitaarses ühiskonnas valitsev kõrge sotsiaalse usalduse tase mõjutab positiivselt suhtumist immigrantidesse ja lihtsustab immigrantide integratsiooni. (Criado, Herreros 2008: 337) Suurem usaldatus tähendab, et immigrante ei süüdistata enne, kui on esinenud isiklik negatiivne kokkupuude (Rustenbach 2010: 57). Suhtlemisel lähtutakse pigem iseloomujoontest ja meeldivusest, kui rahvuslikust erinevusest. Kergemini usaldavad inimesed laiendavad oma usaldust mitte ainult endaga sarnaste omadustega, vaid ka erineva taustaga inimestele (Criado, Herreros 2008: 341). Immigrantidesse ei suhtuta eelarvamustega, mis võimaldab nende rahvuslikku omapära lähemalt tundma õppida. Immigrantidesse suhtumine halveneb alles pärast negatiivset vahejuhtumit, mis kujundab inimeses uue arvamuse. Sotsiaalne usaldus on defineeritav usaldusega võõraste vastu ehk usaldus inimeste vastu, keda ei tunta. Täpsemalt viitab sotsiaalne usaldus eeldusele, et võõraid saab usaldada, ja seda tõekspidamist tuleks laiendada kõigile inimestele, sealhulgas teistsuguse kultuurilise taustaga immigrantidele. Sotsiaalne usaldaja (*social truster*) arvab, et tema huvides on alustada koostööd võõraga ja muuta oma arvamust alles siis, kui võõras hakkab petma. (Criado, Herreros 2008: 340) Mõnikord tehakse negatiivsest kogemusest oma järeldus ainult konkreetse isiku kohta, teinekord laiendatakse seda kõigile immigrantidele. Sotsiaalne kaasatus on mõõdetav inimestevahelise usaldusega ja indiviidi elamisega koos perekonnaga (elukaaslane, lapsed) või mitte, mis peaks viitama suuremale kaasatusele ühiskonnas ja huvile ühiskonna tuleviku osas (Rustenbach 2010: 58). Lastega pered on enamasti rohkem kaasatud ühiskonna paremaks muutmisse, kuna soovitakse oma järglastele pakkuda kvaliteetset elukeskkonda ka tulevikus.

Sotsiaalset kaasatust on erinevates empiirilistes uuringutes vaadeldud ühiskondliku usalduse, soo ja ka poliitilise ideoloogia kaudu. Ühiskondliku usalduse kui mittemajandusliku aspekti alla läheb nii usaldus teiste inimeste kui ka riigiinstitutsioonide vastu. Näiteks selgus nii Criado ja Herrero (2008: 347) kui ka Rustenbachi (2010: 70) poolt läbi viidud empiirilisest uuringust, et teisi inimesi kergemini usaldanud vastanud suhtusid positiivsemalt immigrantidesse kui umbusklikud. Ka Sides ja Citrin (2010: 493) leidsid, et kõrgem ühiskondlik usalduse tase soodustab positiivset suhtumist immigrantidesse. Andreescu (2011: 74) poolt

läbiviidud uuringust selgus, et kõrgema institutsioonide ja isikutevahelise usaldusega vastanud suhtusid negatiivsemalt immigratsioonivastasesse poliitikasse. Sarnaselt tuli Paas ja Halapuu (2012: 10) uuringust välja, et riigi institutsioone usaldavad inimesed suhtuvad positiivsemalt ka immigrantidesse. Varasematest uuringutest on üldiselt leitud, et kõrgem usaldus nii inimeste kui ka institutsioonide vastu soodustab positiivsemat suhtumist immigrantidesse.

Sotsiaalse kaasatusega seostatakse ka poliitilist ideoloogiat. Näiteks on nii Chandler ja Tsai (2001: 186), Haubert ja Fusselli (2006: 502) kui ka Andreescu (2011: 74) poolt teostatud empiirilistest uuringutest selgunud, et poliitikas konservatiivset ideoloogiat pooldanud suhtusid immigrantidesse negatiivsemalt kui liberaalsete vaadetega vastanud. Ka Sides ja Citrin (2010: 493) sidusid oma uuringute tulemustes konservatismi negatiivse hinnanguga immigratsiooni, mis oli suurem tihedamalt poliitilistesse diskussioonidesse kaasatud inimeste hulgas. Lisaks leidsid nii Rustenbach (2010: 63) kui ka Criado ja Herreros (2008: 350), et ideoloogiast lähtuvalt suhtuvad vasakpoolsed positiivsemalt immigrantidesse kui konservatiivsed inimesed. Üldiselt ei ole ka poliitilise ideoloogia kohapealt varasemad uuringud jõudnud ühisele järeldusele, kuid tavaliselt seostatakse konservatiivset ideoloogiat pooldavad inimesed negatiivse immigrantidesse suhtumisega.

Lisaks poliitilisele ideoloogiale on varasemates uuringutes vaadeldud ka inimese soo mõju immigrantidesse suhtumisele. Näiteks leidsid Chandler ja Tsai (2001: 181), et naised on rohkem ametlikult registreeritud immigrantide vastu kui mehed, kuid suhtumises registreerimata immigrantidesse ei omanud sugu statistiliselt olulist tähtsust. Samas selgus nii Hauberti ja Fusselli (2006: 498) kui ka Paas ja Halapuu (2012: 10) poolt läbiviidud empiirilisest uuringust, et sugu ei avalda olulist mõju immigrantidesse suhtumisele. Seetõttu on soo mõju kohta suhtumise kujundamisel immigrantidesse jõutud erinevatele järeldustele.

Mittemajanduslike aspektide mõju immigrantidesse suhtumisele uurib ka naabruskonna turvalisuse (*neighbourhood safety*) käsitlus. Immigrante seostatakse tavaliselt ühiskonnas valitsevate probleemidega, sest kodukohas valitsev turvalisus tase võib olla seotud põliselanike arvamusega, et immigrantid tõstavad vägivalda ja kuritegude arvu (Rustenbach 2010: 58). Suurema immigrantide arvuga piirkondades tuntakse sageli rohkem muret oma pere ja vara turvalisuse pärast. Probleemide korral

on loomupärasem näha süüd immigrantides, keda ei suudeta mõista ja kelles nähakse suuremat ohtu oma varale. Turvatunne koondab endas hinnangut isiklikule turvatundele ja võimet kaitsta oma vara (Chandler, Tsai 2001: 184). Kui tuntakse ennast kodus turvaliselt, siis kardetakse vähem väärteo ohvriks langemist. Naabruskonna turvalisus on mõõdetav elaniku turvatundega oma kodukohas pärast pimedat (Rustenbach 2010: 58). Enamik kuritegusid pannakse toime pimedas, sest siis on võimalikke pealtnägijate arv väiksem.

Naabruskonna turvalisust hinnatakse põhiliselt erinevates uuringutes läbi vastanu kartuse langeda kuritegude ohvriks. Näiteks selgus Rustenbachi (2010: 63) uuringust, kus vaadeldi kaheksat erinevat immigrantidesse suhtumist käsitlevat teooriat (kultuuriline marginaalsus, inimkapitali, poliitilise võõrandumise, naabruskonna turvalisuse, välisinvesteeringute, majandusliku konkurentsi, sotsiaalse kaasatuse, kontaktiteooriat), et immigratsioonivastast suhtumist tekitas turvatunde puudumine oma kodukohas pärast pimedat ringi liikudes. Samas leidsid Chandler ja Tsai (2001: 183), et turvatunne ei mõjuta inimeste suhtumist immigrantidesse. Kuna turvatunde seostamine inimeste suhtumisega immigrantidesse on hetkel veel ebaselge, siis ei ole seda väga palju uuritud.

Vaadeldes erinevate empiiriliste uuringute tulemusi, mis käsitlesid mittemajanduslikke teooriaid koos näitajatega, selgus, et kõigi teooriate puhul olid tulemused kohati vastandlikud. Kontaktiteooriast tulenes, et noored, kellel on palju immigrantidest sõpru, suhtusid positiivsemalt immigrantidesse. Marginaalusteooria käsitlemisel ei selgunud varasematest uuringutest ühest vastust rassi, rahvuse ja usu mõjule immigratsioonihoiakutes. Samas leiti rahvusliku konkurentsiteooria käsitluses, et välismaal töötanud inimesed suhtusid positiivsemalt immigrantidesse. Poliitilise ideoloogia ja soo uurimine sotsiaalse kaasatuse teooria raames andis vastandlikud tulemused. Samuti leiti, et nii institutsioone kui teisi inimesi usaldavad indiviidid suhtusid positiivsemalt ka immigrantidesse. Ühtne järeldus puudus naabruskonna turvalisuse teorial, mida on veel suhteliselt vähe uuritud.

Järgneval lehel olevas tabelis 2 on kokkuvõtlik ülevaade vaadeldud mittemajanduslikest teoreetilistest käsitlustest ja nende tulemustest koos allikatega, mis on omakorda kaudselt põimunud majanduslike aspektidega.

Tabel 2. Kokkuvõte erinevatest mittemajanduslikest näitajatest tulenevate teoreetilisi seisukohti kinnitavatest varasematest empiirilistest uuringutest.

Teoreetiline käsitlus	Teoreetilisi seisukohti kinnitavad empiiriliste uuringute tulemused	Allikas
Kontaktiteooria	Immigrantidega tihedamalt kokku puutuvad inimesed suhtuvad positiivsemalt immigrantidesse. Põhilisteks teguriteks vanus, immigrantide ja immigrantidest sõprade arv.	Schneider (2008); Oliver, Wong (2003); Ellison, Powers (1995); Chandler, Tsai (2001); Criado, Herreros (2008); Scheve, Slaughter (2001); Sides, Citrin (2010); Hayes, Dowds (2006); Haubert, Fussell (2006); Andreescu (2011)
Marginaalsusteooria	Inimesed suhtuvad kultuurilistest erinevustest tulenevalt negatiivsemalt immigrantidesse. Positiivsemalt suhtuvad vähemusse kuuluvad või diskrimineerimist kogenud inimesed. Põhilisteks teguriteks rass, rahvus ja usk.	Sides, Citrin (2010); Hayes, Dowds (2006); Fetzer (2000); Paas, Halapuu (2012); Criado, Herreros (2008); Chandler, Tsai (2001); Rustenbach (2010)
Rahvusliku konkurentsivõime teooria	Madalama sotsiaalmajandusliku positsiooniga inimesed suhtuvad immigrantidesse negatiivsemalt, sest immigrantides nähakse ohtu rahvuse püsijäämisele. Põhiliseks teguriks elukoht.	Schneider (2008); Oliver, Wong (2003); Gang <i>et al.</i> (2002); Criado, Herreros (2008); Andreescu (2011); Paas, Halapuu (2012); Haubert, Fussell (2006)
Sotsiaalse kaasatuse teooria	Ühiskondlikust tegevusest võõrandunud ja kaaskodanikke vähem usaldavad inimesed suhtuvad immigrantidesse negatiivsemalt. Põhilisteks teguriteks poliitiline ideoloogia, sugu, ühiskondlik usaldus.	Criado, Herreros (2008); Rustenbach (2010); Sides, Citrin (2010); Andreescu (2011); Paas, Halapuu (2012); Chandler, Tsai (2001); Haubert, Fussell (2006); Criado, Herreros (2008)
Naabruskonna turvalisuse teooria	Immigrante seostatakse vägivalga ja kuritegude arvuga ning seetõttu suhtutakse neisse negatiivselt. Põhiliseks teguriks on turvatunne.	Rustenbach (2010); Chandler, Tsai (2001)

Allikas: autori koostatud.

Kuna piir majanduslike ja mittemajanduslike tegurite vahel on suures osas tinglik ning tegurid ja neid kajastavad näitajad on omavahel läbi põimunud, siis järgnevas empiirilises osas vaadeldakse lähemalt erinevatest teooriatest tulenevate nii majanduslike kui ka mittemajanduslike tegurite mõju immigratsioonihoiakutele Balti riikides.

2. SUHTUMIST IMMIGRANTIDESSE SELGITAVATE MAJANDUSLIKE TEGURITE ANALÜÜS

2.1. Immigratsioon Balti riikides

Nimetus “Balti riigid” hõlmab endas Balti mere ääres paiknevat kolme endist Nõukogude Liidu riiki – Eestit, Lätit ja Leedut. Lisaks geograafilisele lähedusele ühendab Balti riike omavahel sarnane ajalooline taust. Enne riikide taasiseseisvumist vahemikus 1990 kuni 1991 ja liitumist Euroopa Liiduga 2004. aastal, toimusid Balti riikide rahvuslikus koosseisus suured muudatused. Mõistmaks Balti rahvaste suhtumist immigrantidesse tuleks vaadelda ka nende riikide ajaloolist tausta, rahvuslikku koosseisu ning majanduslikku olukorda.

Balti rahvad on elanud Balti mere ääres juba sajandeid, kuid saavutasid iseseisvuse rahvusriigina alles pärast Esimest maailmasõda. Enne 1940. aasta Nõukogude Liidu sissetungi olid Eesti, Läti ja Leedu iseseisvad riigid omades kõiki modernse riigi institutsioone. Neil oli hästi arenenud kultuur ja tugev rahvuslik tunnetus ning elamisstandardid olid kõrgemad kui Venemaal. (Juska 1999: 531) Maailmasõdade vahelisel perioodil oli suurem osa elanikest põlisrahvusest. Enne Teist maailmasõda moodustasid vene rahvusest vähemused ligikaudu kümme protsenti Eesti ja Läti elanikkonnast. Sõjale järgnenud periood muutis tunduvalt linnade rahvastikulist koosseisu. Näiteks Narva linnas, mis asub Kirde-Eestis, elas enne sõda 95% eestlasi, kuid ligikaudu sama palju venelasi elas seal pärast Teist maailmasõda. (Bildt 1994:78)

Pärast Balti riikide okupeerimist Venemaa poolt toimus rahvaste ränne idast läände. Eestis ja Lätis vähenes põlise rahvusgrupi arv oluliselt pärast 1940. aastat surmade, läände põgenemise, itta küüditamise ja massilise sõjajärgse Nõukogude tööliste

immigratsiooni tõttu. Mittepõlisrahvusest elanike hulk suurenes oluliselt kuni 1989. aastani ja vähenes emigratsiooni tõttu mõnevõrra 90ndate alguses. (Muiznieks et al. 2013: 289) Kuna Balti riigid olid arenenumad ja paremal majanduslikul järjel kui ülejäänud Nõukogude Liit, siis oli Balti riikide alad atraktiivsed uutele asunikele. Pidev tööstuslik areng kombineeritult kõrge elamisstandardiga viis massilise põlisvenelaste migratsioonini Balti riikidesse, mis ohustas demograafilist tasakaalu ja ähvardas pöörata lätlased ja eestlased rahvusvähemusteks omal maal (Juska 1999: 531). Venelased ei olnud ainuke rahvus, kes soovis Balti riikidesse elama asuda. Näiteks suurem osa valgevenelastest ja ukrainlastest immigrante saabus Läti venelastega ühel ajal ning nad tegid seal sama tööd ja elasid samas piirkonnas asuvates korterites. Nad pidid oma lapsedki saatma vene koolidesse, kuna enne 1991. aastat puudusid valgevene ja ukraina koolid (Monden ja Smith 2005: 331). Venekeelne haridus ja elukeskkond lähendas valgevenelasi ja ukrainlasi rohkem venelastega, ega tekitanud vajadust kohaliku keele ja kultuuri tundma õppimiseks.

Eestlastel, lätlastel ja leedulastel avanes lootus oma riigi taastamiseks alles 1980ndate lõpus. Moskva kontrolli vähenemine äärealade üle võimaldas mittevenelastest rahvusgruppidel hakata võitlema venelaste ülemvõimu vastu omal kodumaal (Juska 1999:527). Erinevate sündmuste kokkulangemine viis Balti riikide taasiseseisvumiseni 1991. aastal. Oma rahvusriigi saavutamine oli alles algus, kuna tuli hakata tegelema nõukogude aja tagajärgedega, millest olulisim oli Eesti, Läti ja Leedu aladel elavate inimeste rahvuslik lõimumine. Balti riikide taasiseseisvumine lõi eeldused ka enne Teist maailmasõda läände põgenenud eestlaste, lätlaste ja leedulaste tagasitulekuks, kuid tagasipöördunute arv jäi siiski tagasihoidlikuks (Tammaru *et al.* 2010: 1166).

Teise maailmasõja järgsed muutused rahvuslikus koosseisus raskendasid Balti riikide elanike määratlemist. Eesti ja Läti andsid automaatselt kodakondsuse kõigile sõjaeelsetele kodanikele ja nende järeltulijatele hoolimata rahvusest. (Bildt 1994:79) Probleemseks osutusid pärast Teist maailmasõda Balti riikide aladele asunud elanike õiguslik määratlemine. Leedus läks see lihtsamalt kui Eestis ja Lätis, kuna venelaste kogukondade vähesus ei ohustanud Leedu rahvuslikku ülemvõimu. Iga riigi asunik, kes taotles uut Leedu passi, sai automaatselt kodakondsuse. (Juska 1999: 535) Ohu taju leedu keelele ja kultuurile oli väiksem (Muiznieks et al. 2013: 307). Eesti ja Läti

puhul ei läinud nii lihtsalt, kuna rahvuslik natsionalism oli Lätis ja Eestis täidetud laialdase hirmu ja umbusuga venekeelse elanikkonna pühendumusest iseseisvusele, sest venelased moodustasid olulise osa rahvastikust ja nad võisid kontrollida demokraatia mõttes võimude tasakaalu riigis (Juska 1999: 535). Kuna Eestis ja Lätis moodustas venekeelne elanikkond suure osa rahvastikust, siis hirmust venelaste ülemvõimu pärast ei soovitud neile kodakondust automaatselt anda koos kõigi kaasnevate eelistega.

Sõjajärgsete elanike ja nende järeltulijate poliitilise võimu vähendamiseks pakuti kolme õiguslikku võimalust: mõne muu riigi kodakondsuse võtmine (tavaliselt Venemaa), naturalisatsioon või jääda mittekodanikuks. Eesti võimud nõudsid lisaks veel kõigilt mittekodanikelt ajutise elamisloa omandamist, andes mõista, et muidu võidakse tühistada nende staatus mittekodanikuna ja kaotatakse õigus viibida Eestis. Lätis said mittekodanikud ajutise elamisloa õigused automaatselt 1995. aastal. (Muiznieks et al. 2013: 292) Antud lahendus tekitas pingeid venekeelse elanikkonna seas, kellest nii mõnigi oli hääletanud riigi iseseisvumise poolt. Kuna venekeelne elanikkond ei lahkunud pärast Balti riikide taasiseseisvumist siinsetelt aladelt, siis ei tajunud nad ennast migrantidena, vaid vähemusena praegustes Balti riikides. Samal ajal uskusid Balti riikide valitsused ja avalikkus, et Nõukogude Liit oli okupatsioonivõim, mis soovis vähendada kohalikku rahvaarvu läbi venestamise, kolonisatsiooni ja küüditamise. (Agarin 2011: 182) Tekkis venelastest alamklass, mis koosnes madala oskustasemega ja piiratud haridusega lihttöölisest, kellest nii mõnedki migreerusid Balti riikidesse vahetult enne riikide taasiseseisvumist ja jäid sinna ka pärast Nõukogude Liidu lagunemist (Juska 1999: 536). Kohaliku keele oskamatus ja muutused poliitilises võimuses muutis rakeks kodakondsuse omandamise naturalisatsiooni teel.

Venekeelse elanikkonna lõimumisega on Balti riigid, kuid eriti Läti ja Eesti, näinud vaeva terve taasiseseisvumise järgse perioodi. Kuigi mittekodanike arv on võrreldes algusega tunduvalt vähenenud, oli 2013. aasta alguse seisuga Lätis veel 297 883 (14.7% kogurahvastikust) ja Eestis 90 553 (6.8%) mittekodanikku. (Muiznieks et al. 2013: 293) Vahe mittekodaniku ja kodaniku vahel tuleneb nende õigustest. Näiteks Lätis elavatel mittekodanikel puudub hääletamis- ja kandideerimisõigus nii riiklikel kui ka kohalikel valimistel. Eestis ei saa mittekodanik olla poliitilise partei liige,

hääletada ega kandideerida riiklikel valimistel, kuid ametlikult Eestis viibivatel mittekodanikel on võimalik hääletada kohalikel valimistel. (Aidukaite 2003:27) Mittekodanike õiguste puudumine vähendab mittekodanike poliitilist kaasatust oma elukohas.

Samas puudub paljudel Balti riikides elavatel vähemustel ka soov siinse elanikkonnaga lõimumiseks. Näiteks Duvolti (2006: 298) poolt läbiviidud uuringust selgus, et Balti vähemused ei seosta end oma elukoha riigiga erinevalt põlisrahvast. 40% Lätis elavatest venelastest ja 43% Eestis elavatest venelastest seostasid end Venemaaga. Ainult 2% venekeelsest elanikkonnast Eestis ja 5% Lätis väitsid, et nad tunnevad end vastava riigi kodanikena. Leedu puhul ainult 10% venelastest seostasid end Venemaaga. Balti riikide vähemuste tugev side Venemaaga vähendab ka põliselanike suhtumist vähemustesse kui riigi täieõiguslikesse kodanikesse.

Taasiseseisvumise järgse perioodi olulisimaks Eesti, Läti ja Leedu rahvuslikku koosseisu mõjutavaks sündmuseks oli liitumine Euroopa Liiduga 2004. aastal, kui hakkas kehtima isikute vaba liikumine kõigi liikmesriikide vahel. Kuna Nõukogude Liit oli jätnud oma jälje Balti riikide arengusse, siis majanduslik mahajäämine teistest Euroopa Liidu riikidest on endiselt suur, mis vähendab soovi asuda siia elama. Pigem toimub Balti riikide kodanike lahkumine teistesse Euroopa Liidu riikidesse. Põhiliselt lahkutakse majanduslikel põhjustel, kuna sissetulekud Balti riikides on teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega võrreldes tunduvalt madalamad (Anniste *et al.* 2012: 15). Kuigi väljastpoolt Euroopa Liitu tulevad immigrandid suurendavad liidu elanike arvu, siis immigrantide arv Balti riikides ei ole oluliselt tõusnud. Põhjuseks võib olla nii sinne majanduslik olukord, külm kliima kui ka venekeelse elanikkonna puudulikkust integreerimisest tulenev negatiivne suhtumine kodanike hulgas uutesse immigrantidesse.

Balti riikide ajaloolise tausta põhjal võib oletada, et eestlased ja lätlased suhtuvad negatiivsemalt immigrantidesse, kuna on pidanud nägema rohkem vaeva arvuka venekeelse elanikkonna integreerimiseks, mis valmistab siiani probleeme. Kuigi kõigi kolme Balti riigi elanikud on ajaloo jooksul tihedalt kokku puutunud ja kõrvuti elanud teistest rahvustest elanikega, siis on kogemus olnud pigem negatiivne. Järgmisel leheküljel olev tabel 3 kujutab lähemalt Eesti, Läti ja Leedu rahvuslikku koosseisu ja erinevaid majanduslikke tegureid.

Tabel 3. Olulisimad rahvastiku ning majanduslikud näitajad Balti riikides.

Riik	Rahvaarv 2013	Mittekodanike osakaal rahvastikust 2012 (%)	SKP inimese kohta 2012 (EUR)	Uute immigrantide arv 2012	Keskmine töötuse määr perioodil 2011-2013 (%)
Eesti	1 324 814	15.7	18 200	2 639	10.4
Läti	2 023 825	16.3	16 400	13 303	14.4
Leedu	2 971 905	0.7	18 300	19 843	13.5

Allikas: Koostatud Eurostati (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>) ja rahvuslike andmebaaside põhjal.

Töötute hulka loetakse inimesi vanuses 15 kuni 74, kes on ilma tööta, kuid valmis tööle asuma järgmise kahe nädala jooksul ja on aktiivselt tööd otsinud viimased neli nädalat (*Unemployment rate...*). Tabelis olev autori poolt arvatud keskmine töötuse määr perioodil 2011 kuni 2013 annab ülevaate töajõuturu olukorrast ESSi küsitluse läbiviimise ajal. Balti riikidest on töötuse määr kõige väiksem Eestis, järgneb Leedu ja siis Läti. Kõige rohkem on elanikke Leedus, peaaegu 3 miljonit, Lätis 2 miljonit ning Eesti rahvaarv on 1.3 miljonit. Sisemajanduse kogutoodang inimese kohta näitab riigi rikkust, kuna hinnatasemed riikide vahel on ühtlustatud ja riigi kogutulu on jagatud riigi rahvaarvuga. Kõige madalam on SKP Lätis, järgneb Eesti ja Leedu. Mittekodanike osakaal hõlmab endas riigis elavaid nii teiste Euroopa Liidu liikmesriikide, kui ka väljastpoolt Euroopa Liitu pärit kodanikke, kes on riigis alaliseks elanikuks. Lätis ja Eestis olev suur mittekodanike osakaal on tingitud endise Nõukogude Liidu kodanike arvukusest, kes ei oma mitte ühegi riigi kodakondsust ja on alalised Eesti või Läti elanikud (*Migration and...*; 2013). Immigrandiks loetakse Eurostati andmebaasi kohaselt inimest, kes on viibinud uues elukoha riigis vähemalt 12 kuud ja on üldjuhul mõne teise riigi asunikuks (*International migration...*). Uute immigrantide arv oli kõige väiksem 2012. aastal Eestis järgnes Läti ja siis Leedu.

Järgnevas empiirilise osa alapeatükis on lähemalt kirjeldatud Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasist pärinevaid uurimisandmeid ja metoodikat, mille põhjal viiakse läbi regressioonanalüüs.

2.2. Analüüsitavad andmed ja metoodika

Andmed Balti riikide kohta pärinevad Euroopa Sotsiaaluuringu viiendast voorust Eesti ja Leedu kohta, kuid Läti andmed neljandast voorust, kuna viienda voo

andmed puudusid. Euroopa Sotsiaaluuring (ESS – *European Social Survey*) on üle-Euroopaline uuring, mis kogub andmeid inimeste suhtumiste, uskumiste ja käitumismustrite kohta paljudes Euroopa riikides. Eesmärgiks on mõõta kaasaegseid ühiskondlikke hoiakuid ja nende muutumist aja jooksul. (*European... 2010: 3*)

Uuringuid viiakse läbi üle Euroopa iga kahe aasta tagant alates 2001. aastast. ESSi tööd koordineeritakse Rory Fitzgeraldi juhtimisel Londoni City Ülikoolist. (*About... 2013*) Viienda vooru andmed pärinevad aastast 2010 ja neljanda vooru andmed aastast 2008. Uuringu andmed on kogutud kindla küsimustiku alusel läbiviidud näost-näku intervjuudest ja lisaküsimuste kaudu. Kaasatud on isikud alates 15. eluaastast. (*European ... 2010: 4*) Euroopa Sotsiaaluuringu andmeid on kasutatud ka varasemates uuringutes inimeste suhtumise ja käitumise hindamisel (näiteks Andreescu 2011; Criado ja Herreros 2008).

Euroopa Sotsiaaluuringus osalenud inimestel oli võimalik anda omapoolne hinnang teistest riikidest inimeste elama asumise majanduslikule mõjule koduriigis 11-palli skaalal. Nulliga hinnati “mõjub majandusele halvasti” ja kümnega “mõjub majandusele hästi”. Immigrantideks loetakse välismaalast, kes asub alaliselt või pikaajaliselt riiki elama (Rändelased ... 1999). Seega võib tõlgendada küsimuse vastuseid inimeste suhtumisena immigrantide majanduslikule mõjule riigis. Euroopa Sotsiaaluuringus on inimeste suhtumist immigrantidesse küsitud kolme küsimusega, mille põhjal on läbi viidud mitmeid varasemaid analüüse nii üksikute Euroopa riikide kui ka Euroopa kui terviku kohta (näiteks Szhütz 2013; Paas ja Halapuu 2012; Sides ja Citrin 2010; Hayes ja Dowds 2006; Schneider 2008; Rustenbach 2010; Andreescu 2011). Lisaks käesolevas töös kasutatavale küsimusele, kas immigrandid toetavad või pidurdavad majanduse arengut, on varasemalt uuritud ka immigrantide mõju riigi kultuurilelule ja riigile kui elukohale. Kuna kõigi kolme küsimuse puhul on inimeste vastused sarnased, siis kaasatakse analüüsi sõltuva muutujana ainult vastus küsimusele, kas immigrandid mõjuvad hästi või halvasti riigi majandusele, mis läheb otseselt kokku ka töö rõhuasetusega.

Lisaks vastusele küsimusele, kas riigi majandusele mõjub hästi või halvasti, kui teistest riikidest inimesed siia elama tulevad, vaadeldakse ka erinevaid teoreetilisi seisukohti toetavaid muutujaid, mis on välja toodud koos kodeerimisega järgnevas tabelis 4.

Tabel 4. Analüüsi aluseks olevad muutujad koos Euroopa Sotsiaaluuringus esitatud küsimustega ja nende kodeerimine.

Muutuja	Küsimus	ESSi kodeering	Töös kasutatav kodeering
Suhtumine immigran- tidesse	Üldiselt hinnates, kas riigi majandusele mõjub hästi või halvasti, kui teistest riikidest inimesed siia elama tulevad?	0–mõjub majandusele halvasti ... 10–mõjub majandusele hästi	Ühtib ESS andmebaasiga
Leibkonna kogusissetulek	Liites kokku sissetuleku kõikidest sissetulekutest, siis mis oli Teie leibkonna kogu netosissetulek?	Detsiilid 1..10	0-madal (ESS 1-3) 1-keskmine (4-7) 2-kõrge (8-10)
Staatuse tööjõuturul	Milline järgnevatest kirjeldustest kirjeldab kõige paremini Teie olukorda (viimase 7 päeva jooksul)?	1–tasustatud tööl või tööst ajutiselt eemal 2–õpite või õpingutest ajutiselt puhkusel 3–töötu, otsite aktiivselt tööd 4–töötu, ei otsi aktiivelt tööd 5–püsivalt töövõimetu või puudega 6–pensionil 7–kohustuslikult ühiskondlikult kasulikul tööl/ajateenistuses 8–kodune, hoolitsete laste või kellegi teise eest	0–mitteaktiivne (2,4-8) 1–hõivatud (1) 2–töötu (3)
Haridustase	Milline on Teie kõrgeim haridustase, mille olete omandanud?	15 erinevat sisulist varianti algharidusest kuni doktorikraadini	0–madalaim 1–keskmine 2–kõrgeim
Hinnang oma majandus- likule olukorrale	Milline järgnevatest kirjeldustest vastab kõige paremini Teie leibkonna praegusele sissetulekute tasemele?	1–elan/elame mugavalt praeguse sissetulekuga 2–saame hakkama 3–raske on 4–väga raske on	0–hea (1) 1–rahuldav (2) 2–halb (3, 4)
Vanus	Vastaja vanus	Vanus vahemikus 15–101	viis 15a vahega intervalli
Sugu	Vastaja sugu	1–mees; 2–naine	0–mees; 1–naine
Elukoht	Milline valik kirjeldab kõige paremini seda kohta, kus Te elate?	1–suurlinn; 2–suurlinna eeslinn või ääreala; 3–linn või väikelinn; 4–küla; 5–talu või kodu maakohas	0–linn (1-3) 1–maa (4-5)
Vähemusse kuuluvus	Kas Te kuulute rahvus- vähemusgruppi?	1 – jah 2 – ei	0 – jah 1 – ei
Töötamine välismaal	Kas Te olete viimase 10 aasta jooksul teinud vähemalt 6 kuud tasulist tööd mõnes teises riigis?	1 – jah 2 – ei	0 – jah 1 – ei

Allikas: autori poolt koostatud Euroopa Sotsiaaluuringu viienda vooru küsimustiku põhjal (*European Social ...* 2010).

Euroopa Sotsiaaluuringu andmed võimaldavad uurida inimeste suhtumist immigrantidesse seoses nende majandusliku olukorraga. Vaadeldavad muutujad võib üldistavalt jagada sotsiaalmajanduslikeks ja demograafilisteks. Sotsiaalmajanduslikud muutujad annavad ülevaate vastanu staatusest tööjõuturul ja peegeldab vastanu hetkelist majanduslikku olukorda teiste vastanutega võrreldes. Siia alla käivad leibkonna kogusissetulek, staatus tööjõuturul, hinnang oma majanduslikule olukorrale ning kaudselt ka haridustase (vt. lk 18). Demograafilised muutujad iseloomustavad omakorda vastanu ühiskondlikku kuuluvust, näiteks vanus, sugu, elukoht, vähemusse kuulumine ja välismaal töötamine.

Leibkonnaks loetakse üksi elavat inimest või inimeste gruppi, kes elavad samal aadressil ja mida loetakse peamiseks elukohaks. Samuti einestatakse vähemalt korra päevas koos või jagatakse omavahel eluruumi. Siia alla käivad ka inimesed, kes intervjuu ajal viibisid puhkusel, tööl, haiglas. Välja jäetakse inimesed, kes on eemal viibinud vähemalt kuus kuud või eemal ülikoolis õppivad üliõpilased. (*European ... 2010: 12*) Leibkonna sissetulekuks loetakse kõiki rahalisi sissetulekuid pärast makse. Lisaks nii ametlikule kui ka mitteametlikule palgale käivad siia alla ka näiteks riigitoetused ja abirahad, pensionid, tulu säästudest, renditulu. (*European ... 2010: 28*) Kõigi vastanud inimeste hinnangud oma leibkonna kogusissetuleku suurusele on jagatud kümneks detšiiliks. Vastanutel oli võimalik hinnata oma leibkonna sissetulekut lähtudes kümnest variandist, mis annab ülevaate leibkonna majanduslikust jõukusest. Leibkonna kogusissetulek on ümber kodeeritud kolmeks: madala, keskmise ja kõrgema leibkonna kogusissetulekuga vastanud. Madalama kategooria alla läksid esimesed neli detšiili, keskmise alla kolm järgnevat ning kõrgemaks sissetulekuks oli kolm viimast detšiili. Madalama sissetuleku alla kuuluvad vastanud, kelle leibkonna kogusissetulek kuus oli Eestis kuni 7800 (500€) Eesti krooni, Lätis kuni 360 Läti latti (512€) ja Leedus kuni 1100 Leedu latti (320€). Keskmiseks ühe kuu sissetulek oli Eestis 7800 kuni 14 100 krooni (500-900€), Lätis 361 kuni 580 latti (512-825€) ja Leedus 1100 kuni 2000 latti (320-580€). Kõrge ühe kuu sissetulek oli Eestis 14 100 ja enam krooni (900€+), Lätis rohkem kui 581 latti (825€+) ja Leedus enam kui 2000 latti (580€+). (Kaart 55...; *Kartüte nr. 73...*; *Kortelè 55...*)³

³ Teisendused eurodesse on tehtud data.worldbank.org/indicator/PA.NUS.FCRF vahendusel

Tööjõuturu staatuse muutuja vastused jagunesid kaheksaks, mis omakorda grupeeriti autori poolt mitteaktiivseks, hõivatuks ja töötuks. Eesti statistikaameti kohaselt loetakse töötuks isikut, kelle puhul on täidetud kolm tingimust: on ilma tööta, töö leidmisel valmis kohe tööle asuma ja otsib aktiivselt tööd. Töös kasutatava kodeeringu kohaselt käivad siia alla kõik vastanud, kes on töötud ja otsivad aktiivselt tööd. Mitteaktiivse elanikkonna alla kuuluvad nii õpilased kui ka pensionärid, kelle hulgas on ka püsivalt haiged või töövõimetud inimesed. Hõivatuteks peetakse kõiki inimesi, kes teevad palgatööd, kas tööandjana või töölisena ja nii juhusliku, ajutise kui ka osalise tööajaga (*European ... 2010: 24*). Töös kasutatava kodeeringu kohaselt kuuluvad mitteaktiivsete hulka vastanud, kes õpivad või on õpingutest ajutiselt puhkusel, töötud, kes ei otsi aktiivelt tööd, püsivalt töövõimetud või puudega inimesed, pensionärid, kohustuslikult ühiskondlikult kasulikult tööl või ajateenistuses viibivad, kodus laste või kellegi teise eest hoolitsevad vastanud. Hõivatuteks on kodeeritud vastanud, kes on tasustatud tööl või tööst ajutiselt eemal. Tööjõuturu staatuse abil saab hinnata vastanu majanduslikku hetkeolukorda ning sõltuvust erinevatest riiklikest toetustest ja abirahadest.

Haridustaseme viisteist erinevat vastusevarianti Euroopa Sotsiaaluuringus on autori poolt jagatud üldistavalt kolme gruppi – madalaim, keskmine ja kõrgeim. Madalaima haridustaseme hulka loetakse inimesi, kes on omandanud põhihariduse või sellest madalama haridustaseme. Keskmise haridustaseme alla läheb lisaks keskharidusele ka kutsehariduse läbimine põhihariduse baasil. Kõrgeim haridustase hõlmab nii bakalaureuse-, magistri- kui ka doktorikraadi. Haridustase on põhiline inimkapitali teooriat toetav tegur, mille abil saab hinnata vastanu palgataset, mis üldjuhul on kõrgem haritumatel inimestel.

Majanduslik hinnang kajastub vastanu kirjelduses oma leibkonna hetkelisele sissetulekute tasemele, mis varieerub mugavast äraolemisest kuni raske toimetulekuni. Autori poolt on majandusliku hinnangu vastused jagatud kolmeks – hea, rahuldav, halb. Töös kasutatava kodeeringu alusel loetakse heaks majanduslikuks hinnanguks vastust, mille kohaselt inimene elab praeguse sissetulekute taseme juures mugavalt. Rahuldava hinnanguga on inimesed, kes saavad oma hetke sissetuleku juures hakkama ning halva hinnanguga on vastanud, kellel on raske või väga raske rahaliselt toime tulla.

Immigrantidesse suhtumise kaudse mõju uurimiseks vaadeldakse lähemalt levinumaid mittemajanduslikke muutujaid nagu vanus, sugu ja elukoht. Vanuse alusel on vastanud jagatud üldistavalt viieks 15aastase vahega intervalliks: noored ehk vanuses 15-30, tööealised ehk vahemikus 31-45, keskealised ehk vanuses 46-60, vanemad inimesed ehk 61-75 aastat ja vanurid ehk vanemad kui 76 eluaastat. See võimaldab eristada inimese vanusest tulenevaid erinevusi vastustes. Soo poolelt eristatakse mehi ja naisi. Vastanute elukoha erinevused on jagatud kaheks – linn ja maa. Linna alla loetakse nii elamist suurlinnas ja selle äärelinnades kui ka väikelinnades. Elukoht maal hõlmab elamist külas ja talus. Regressioonimudelisse on kaasatud ka vastanu kuulumine riigi põhi- või vähemusrahvuse hulka. Vähemusse kuulumine on paika pandud inimese enda enesemääratluse alusel. Välismaal töötanud vastanute hulka loetakse inimesed, kes on vähemalt kuus kuud viimase kümne aasta jooksul teinud igasugust tasulist tööd välismaal.

Regressioonanalüüsis on sõltuvaks muutujaks ESS-s antud hinnang immigrantidele ehk kas immigrantid on riigi majandusele head või mitte. Tegemist on hinnanguga skaalal 0.....10 ja pideva tunnusega. Selgitavate muutujatena analüüsitakse eelkõige majanduslikke tegureid ja nende seotust immigrantidesse suhtumisega. Palga tase ja staatus tööjõuturul on seotud teoreetilises osas vaadeldud majandusliku konkurentsiteooriaga. Teooria kohaselt suhtuvad madalama palgaga töötajad ja töötud negatiivsemalt immigrantidesse, kuna kõrge immigrantide arv tõstab töötuse taset ja vähendab palku põliselanike hulgas. Antud mudelis kajastab leibkonna sissetulek palga taset, kuna arvatavasti on kõrgema palgaga perekonna liikmete leibkonna kogusissetulek ka suurem. Haridustase on inimkapitali teooriat iseloomustavaks teguriks, mille kohaselt kõrgema haridustasemega inimesed suhtuvad positiivsemalt immigrantidesse, kuna teadmised võimaldavad inimesel paremini mõista immigrante ja nendega kaasnevaid probleeme ning eeliseid. Haridustase mõjutab kaudselt inimeste majanduslikku heaolu, kuna üldjuhul on kõrgema kvalifikatsiooniga inimestel suurem palk. Majanduslik hinnang perekonna toimetulekule on seotud majandusliku omahuvi teooriaga, mis väidab, et immigrantidesse suhtuvad negatiivsemalt inimesed, kes tunnetavad immigrantides ohtu isiklikule majanduslikule heaolule.

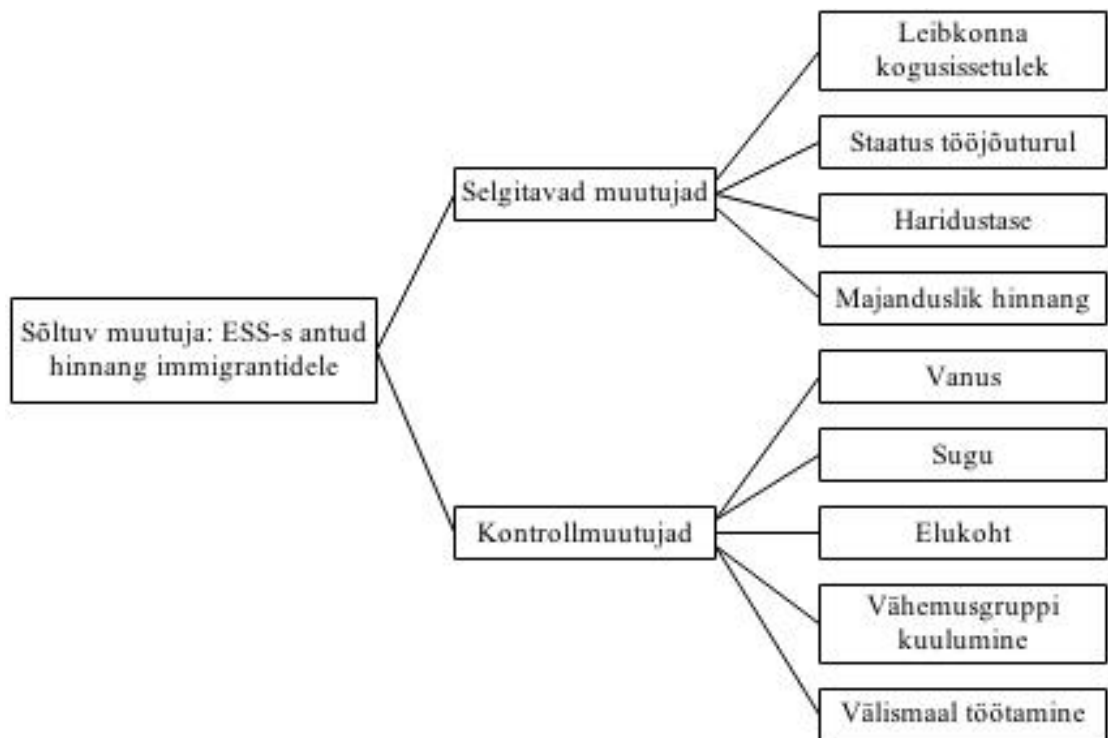
Lisaks on mudelisse kontrollmuutujatena kaasatud levinuimad mittemajanduslikud tegurid, mis avaldavad kaudset mõju majanduslikele teguritele. Vanus on üheks kontaktiteooriast tulenevaks muutujaks, mille kohaselt suhtuvad noored positiivsemalt immigrantidesse, kuna puutuvad erinevate sotsiaalmeedia kanalite kaudu tihedamalt kokku teiste kultuuridega. Vanuse kaudu saab hinnata ka inimeste võimalikku staatust töajourul ja selle kaudu palga taset, sest üldjuhul peavad vanemad inimesed toime tulema ainult pensionist. Samuti on välismaal töötamine üheks kontaktiteooriat iseloomustavaks teguriks, mida on võimalik ESSi küsimustiku põhjal uurida. Võib oletada, et inimeste rahvusvaheline mobiilsus ja kontaktid teistest rahvustest inimestega soodustavad paremat suhtumist immigrantidesse.

Sotsiaalse kaasatuse teooria üheks teguriks on sugu, mille kohaselt suhtuvad ühiskonna ellu rohkem kaasatud inimesed positiivsemalt immigrantidesse. Soo otsest mõju on raske hinnata, kuid võib kaudselt mõjutada majanduslike tegureid, sest naised võivad suurema tõenäosusega olla töajourult ajutiselt või pikaajaliselt võõrandunud, kuna kasvatavad last või on pühendunud perekonnale.

Elukoht on rahvuslikku konkurentsiteooriat iseloomustavaks teguriks, mille kohaselt suhtuvad linnades elavad inimesed negatiivsemalt immigrantidesse, kuna peavad nendega tihedamalt konkureerima töökohtade pärast, seda just madalama kvalifikatsiooniga töötajate hulgas. Immigrandid asuvad enamasti elama linnadesse ja maakohtades on immigrantide arv väiksem ning seetõttu ei tajuta neis ohtu rahvuse püsijäämisele. Eelnevale tuginedes võivad immigrandid mõjutada linnas elavate inimeste staatust töajourul.

Vähemusgruppi kuulumine on marginaalsusteooriat iseloomustavaks muutujaks, mille kohaselt suhtuvad immigrantidesse positiivsemalt riigi rahvastikus vähemusse kuuluvad inimesed. Erinevast kultuurilisest taustast hoolimata aitab sarnases olukorras viibimine vähemustel paremini mõista immigrantide olukorda riigis.

Järgneval leheküljel olev joonis 3 iseloomustab kokkuvõtlikult regressioonmudelise analüüsitavaid selgitavaid- ja kontrollmuutujaid. Sõltuvaks muutujaks on ESS-s antud hinnang immigrantidele ehk kas immigrandid on riigi majandusele head või halvad.

Joonis 3. Regressioonmudelis analüüsitavad selgitavad- ja kontrollmuutujad (autori koostatud).

Teoreetilises osas vaadeldud varasemate empiiriliste uuringute tulemustele tuginedes võib töös analüüsitavate selgitavate- ja kontrollmuutujate põhjal püstitada alljärgnevad isikuspetsiifilised sisulised hüpoteesid:

- madalama leibkonna kogusissetulekuga inimesed suhtuvad negatiivsemalt immigrandidesse;
- töötud suhtuvad negatiivsemalt immigrandidesse;
- kõrgema haridustasemega inimesed suhtuvad positiivsemalt immigrandidesse;
- oma majanduslikku olukorda halvemalt hindavad inimesed suhtuvad negatiivsemalt immigrandidesse;
- vanemad inimesed suhtuvad negatiivsemalt immigrandidesse;
- mehed suhtuvad negatiivsemalt immigrandidesse;
- linnas elavad inimesed suhtuvad negatiivsemalt immigrandidesse;
- vähemusgruppi kuuluvad inimesed suhtuvad positiivsemalt immigrandidesse;
- välismaal töötamine soodustab positiivset suhtumist immigrandidesse.

Kõigi muutujatega kokku on koostatud regressioonmudel, mis uurib inimeste suhtumise kujunemist vastavalt immigrandide võimalikule mõjule riigi majandusele

kolmes Balti riigis eraldi. Inimeste suhtumise uurimiseks viidi läbi regressioonanalüüs, mille mudeli üldkuju on järgnev:

$$(1) \quad Y_i = \alpha_0 + \sum_{j=1}^k \beta_j X_{ij} + u_i$$

kus Y_i – i-nda indiviidi suhtumist immigrantidesse iseloomustav näitaja;
 X_{ij} – suhtumist immigrantidesse selgitava j-nda muutuja väärtus i-nda indiviidi korral;
 $j = 1, 2, \dots, k$ – suhtumist immigrantidesse selgitavate muutujate arv;
 α_0, β_j – hinnatavad parameetrid;
 u_i – vealiige.

Kuna uuritakse mitme sõltumatu muutuja mõju sõltuvale muutujale, milleks on vastanute hinnang immigrantide mõjule riigi majandusele, siis on tegemist mitmese regressiooniga.

Järgnevas alapeatükis antakse ülevaade muutujaid iseloomustavast statistikast ja regressioonmudeli hindamise tulemustest Eesti, Läti ja Leedu kohta.

2.3. Analüüsi kaasatud muutujaid iseloomustav kirjeldav statistika ja regressioonanalüüsi tulemused

Käesoleva töö andmete analüüsimisel on kasutatud regressioonanalüüsi ja statistilist andmetöötlusprogrammi *SPSS Statistics*. Läbi on viidud valimit kirjeldavate statistikute ülevaade, kus esimeses tabelis on välja toodud kirjeldavad statistikud pidevate muutujate kohta ja teine tabel iseloomustab analüüsitavat valemit.

Inimeste suhtumist immigrantidesse on Euroopa Sotsiaaluuringu raames analüüsitud kolmest aspektist ehk immigrantide mõju riigi majandusele, kultuurielule ja riigile elukohariigi kujundajana. Kuna kõik kolm küsitud küsimust on vastajate seisukohalt vastatud üpriski sarnaselt, siis on analüüsi kaasatud sõltuva muutujana ainult vastused küsimusele, kas immigrandid mõjuvad riigi majandusele hästi või halvasti, mis läheb kõige paremini kokku töö rõhuasetusega. Kõigi kolme küsimuse puhul Balti riikides on enamik vastanutest hinnanud immigrantide mõju erinevatele aspektidele riigis keskmiselt ehk hinnanguga 5 skaalal 0 kuni 10. Sarnasele

tulemusele jõudsid ka Paas ja Demidova (2014: 7), kes võrdlesid inimeste immigrantidesse suhtumist Eestis ja Venemaal.

Alljärgnevas tabelis 5 on antud ülevaade muutujaid iseloomustavatest kirjeldavatest statistikutest Balti riikide lõikes. Vastanute arv oli Eestis 1793, Lätis 1980 ja Leedus 1677.

Tabel 5. Suhtumist immigrantidesse selgitavate muutujate kirjeldavad statistikud Balti riikide lõikes

Muutuja	Statistik	Eesti	Läti	Leedu
Immigrantide mõju riigi majandusele (hinnangud skaalal 0...10)	Keskvärtus	4.49	4.04	4.62
	St. hälve	2.227	2.592	2.389
	Mediaan	5	4	5
	Max	10	10	10
	Min	0	0	0
	Puuduvad väärtused, kokku 100 (%)	4.6	6.4	12.3
Immigrantide mõju riigi kultuurielule (hinnangud skaalal 0...10)	Keskvärtus	5.34	4.69	4.85
	St. hälve	2.405	2.516	2.286
	Mediaan	5	5	5
	Max	10	10	10
	Min	0	0	0
	Puuduvad väärtused, kokku 100 (%)	4.3	5.9	11.7
Immigrantide mõju riigile elukohariigi kujundajana (hinnangud skaalal 0...10)	Keskvärtus	4.57	4.2	4.72
	St. hälve	2.1	2.273	2.135
	Mediaan	5	5	5
	Max	10	10	10
	Min	0	0	0
	Puuduvad väärtused, kokku 100 (%)	5.9	8.4	14.6
Vanus	Keskvärtus	49	48.32	52
	St. hälve	19.5	18.6	19.3
	Mediaan	49	48	53
	Max	95	89	95
	Min	15	15	15

Allikas. *ESS Round 4 (Latvia), 5 (Estonia, Lithuania)...*; autori arvutused.

Analüüsi tulemustest selgus, et kõigis kolmes Balti riigis oli kõige rohkem immigrantide mõjule riigi majandusse keskmise hinnangu andnud vastanuid. Lisades 1 kuni 3 välja toodud sagedustabelite võrdluses selgus, et Lätis oli rohkem immigrantide mõjule riigi majandusse negatiivsema hinnangu andnud vastanuid. Ka

Eestis kaldusid vastused rohkem negatiivsema hinnangu poole. Eesti ja Lätiga võrreldes oli Leedus puuduvate väärtuste osakaal suurem ning negatiivsema hinnangutega vastanute osakaal natuke väiksem. Jaotuste erinevust võis eeldada riikide ajaloolisest taustast, kuna Leedus on suurima vähemusgrupi osakaal väikseim ja Lätis suurim Balti riikide omavahelises võrdluses (vt. tabel 3 lk 33). Vastanute keskmine vanus oli Eestis 49, Lätis 48 ja Leedus 52 eluaastat.

Sotsiaalmajanduslikest näitajateks võib lugeda staatust töajuturul, leibkonna kogusissetulekut, haridustaset ja majanduslikku hinnangut. Töajuturu staatuse järgi kuulusid enamus vastanutest mitteaktiivsete hulka. Leedu puhul ületab mitteaktiivsete osakaal üle poole vastanutest. Töötuid on kõige rohkem Lätis ja hõivatute osakaal on suurim Eestis. Leibkonna kogusissetuleku kohaselt on Leedus kõige rohkem madala sissetulekuga vastanuid, Lätis ligikaudu üks kolmandik ja Eestis vastavalt üks viiendik vastanutest. Kõrgema leibkonna kogusissetulekuga vastanute osakaal on suurim Eestis, ligi 25%, järgneb Läti ja siis Leedu. Puuduvate väärtuste osakaal on suurim Leedus, siis Lätis ja Eestis. Ka keskmise sissetulekuga vastanute osakaal on Leedu ja Läti järel suurim Eestis. Haridustasemetega jaotus on Eestis ja Lätis ühesugune, üle poole vastanutest omasid keskmist haridustaset ja ülejäänud jagunesid madalaima ja kõrgeima haridustaseme vahel. Leedus on madalaima ja kõrgeima haridustasemega vastanute osakaal suurem võrreldes Eesti ja Lätiga. Oma leibkonna kogusissetulekule on andnud kõige positiivsema hinnangu vastanud Eestis. Lätis ja Leedus pidasid üle poole vastanutest oma leibkonna sissetulekut halvaks, kuna neil on raskusi majanduslikult toimetulekuga, mida võib oletada ka leibkonna kogusissetulekute jagunemisest.

Demograafiliste näitajate nagu vanus, sugu ja elukoha asustustüüp järgi jagunesid vastanud sarnaselt nii Eestis, Lätis kui ka Leedus. Kuni 26-aastaste vastanute osakaal oli kõige suurem Eestis ja eakamaid vastanuid oli kõige rohkem Leedus. Kõigis Balti riikides oli naissoost vastanuid rohkem kui meessoost. Leedu puhul oli naiste osakaal suurim. Elukoha asustustüübi järgi elasid ligikaudu neljandik vastanuid maal ja ülejäänud linnas. Maal elavate vastanute arv oli suurim Eestis ja väikseim Leedus. Põhirahvusest vastanute osakaal oli suurim Leedus, mida võis oletada ka tabeli 3 põhjal (vt. lk. 33) . Eesti puhul kuulus kõige rohkem vastanutest vähemusgruppi, ligi kümnendik kõigist vastanutest. Vastanute vähemusgruppi jaotumist ei saa otseselt

võrrelda tabelis 3 välja toodud osakaaludega, kuna ESS puhul lähtuvad vastused inimeste enda enesemääratlusest. Välismaal töötanud vastanute osakaal oli Balti riikides suhteliselt ühtlane, samas välismaal kindlalt mittetöötanute osakaal oli suurim Leedus.

Alljärgnevas tabelis 6 on valimit iseloomustav info selgitavate tunnuste lõikes. Tabelis on eraldi välja toodud puuduvate väärtuste osakaal.

Tabel 6. Valimit iseloomustav kirjeldav statistika, osakaal vastanutest (%)

Muutuja		Eesti	Läti	Leedu
Staatus tööjõuturul	mitteaktiivne	46	45	56
	töotu	5	8	6
	hõivatu	48	45	37
	puuduvad väärtused	1	2	1
Leibkonna kogusissetulek	madal	22	32	36
	keskmine	38	35	30
	kõrge	25	14	13
	puuduvad väärtused	15	19	21
Haridustase	madalaim	21	21	26
	keskmine	55	54	43
	kõrgeim	24	25	31
Majanduslik hinnang	hea	11	3	4
	rahuldav	60	37	41
	halb	29	57	54
	puuduvad väärtused	0	3	1
Vanus	≤ 30	23	22	17
	31-45	22	23	20
	46-60	24	26	24
	61-75	21	22	25
	≥ 76	10	7	12
	puuduvad väärtused	0	0	2
Sugu	naine	60	62	64
	mees	40	38	36
Vähemusse kuuluvus	jah	13	8	5
	ei	85	90	94
	puuduvad väärtused	2	2	1
Töötamine välismaal	jah	8	6	6
	ei	86	87	82
	puuduvad väärtused	6	7	12
Elukoha asustustüüp	linn	65	75	67
	maa	35	25	33

Allikas: ESS Round 5 (Estonia, Lithuania), 4 (Latvia) ...; autori arvutused.

Läbiviidud regressioonanalüüsist võib järeldada, et majanduslikud tegurid on osaliselt seotud inimeste suhtumisega immigrantidesse kõigis kolmes Balti riigis. Leedus oli ainukesena statistiliselt oluliseks teguriks olulisuse nivool 0,05 staatus tööjõuturul. Lisaks Leedule oli Eestis haridustase statistiliselt oluliseks teguriks. Leibkonna sissetulek oli statistiliselt oluliseks teguriks Eestis ja majanduslik hinnang ainult Lätis. Samuti mõjutasid inimeste suhtumist immigrantidesse mõned mittemajanduslikud tegurid. Nii Eestis kui ka Leedus osutus statistiliselt oluliseks teguriks vanus. Üheski Balti riigis ei avaldanud sugu ega välismaal töötamine olulist mõju inimeste suhtumisele immigrantidesse. Elukoht ja vähemusse kuulumine olid statistiliselt olulised tegurid ainult Eestis ja Lätis.

Analüüsi tulemustest on näha, et olulisuse nivool 0,05 on Eesti ja Leedu puhul selgitavatest muutujatest statistiliselt oluline haridustase, mis tõestab inimkapitali teooria paikapidavust ehk kõrgema haridustasemega inimesed suhtuvad immigrantide mõjusse riigi majandusele positiivsemalt. Sarnasele tulemusele on jõutud ka paljudes varasemates empiirilistes uuringutes (vt. lk 18). Haridustase ei osutunud statistiliselt oluliseks muutujaks Lätis. Selgitavatest muutujatest oli Eestis statistiliselt oluliseks muutujaks leibkonna sissetulek ja Leedus staatus tööjõuturul. Mõlemad muutujad iseloomustavad majanduslikku konkurentsiteooriat, mille kohaselt madalama sissetulekuga inimesed ja töötud suhtuvad immigrantidesse negatiivsemalt, kuna peavad immigrantidega töökohtade pärast konkureerima. Sarnasele järeldusele on jõutud ka varasemates uuringutes (nt Schneider 2008; Criado ja Herreros 2008). Samuti selgus mudeli analüüsist, et majanduslik hinnang kui majanduslikku omahuvi teooriat toetav muutuja on statistiliselt oluline tegur ainult Lätis ehk oma majanduslikule hetkeolukorrale parema hinnangu andnud vastanud suhtusid positiivsemalt ka immigrantidesse (sarnaselt nt Chandler ja Tsai 2001; Sides ja Citrin 2010).

Järgneval leheküljel olevas tabelis on välja toodud lineaarse regressioonimudeli hindamise tulemused, kus on näha tegurid, mis selgitavad inimeste suhtumist immigrantidesse. Eesti puhul on 1793 vaatluse põhjal hinnatud mudeli kirjeldusvõime 8%, Lätis vastavalt 4.2% 1980 vaatluse põhjal ja Leedus 4.5% 1677 vaatluse kohaselt.

Tabel 7. Lineaarne regressioonimudel immigrantidesse suhtumist selgitavate tegurite analüüsimiseks Balti riikide lõikes.

	Eesti			Läti			Leedu		
	B	(se)	p	B	(se)	p	B	(se)	p
Leibkonna sissetulek (ref–kõrge)									
madal	-.466*	.180	.010	-.093	.230	.688	-.378	.258	.144
keskmine	-.183	.144	.205	-.364	.202	.072	-.123	.237	.605
Staatus tööjõuturul (ref–töötü)									
Mitteaktiivne	.007	.289	.980	-.293	.280	.296	.752*	.348	.031
Hõivatud	-.084	.278	.762	-.266	.255	.297	.660*	.328	.045
Haridustase (ref–kõrgeim)									
Madalaim	-.801*	.189	.000	-.357	.234	.128	-.299	.241	.215
Keskmine	-.695*	.139	.000	-.247	.168	.140	-.435*	.184	.018
Majanduslik hinnang (ref- halb)									
Hea	.128	.221	.563	.973*	.394	.014	-.554	.401	.168
Rahuldav	.056	.132	.674	.163	.152	.285	.068	.161	.673
Vanus (ref– ≥75)									
≤ 30	.884*	.236	.000	.568	.316	.073	1.363*	.375	.000
31-45	.878*	.255	.001	.068	.319	.830	.723*	.342	.035
46-60	.503*	.248	.043	-.154	.307	.617	.465	.332	.161
61-75	-.002	.218	.992	-.239	.275	.384	.311	.286	.277
Sugu (ref–naine)									
Mees	-.023	.115	.840	-.018	.142	.898	-.250	.165	.129
Elukoht (ref–maa)									
Linn	.340*	.118	.004	-.495*	.154	.001	-.257	.176	.144
Välismaal töötamine (ref–ei ole)									
Töötanud välismaal	.262	.210	.212	.006	.293	.984	-.010	.321	.976
Vähemusse kuuluvus (ref–ei kuulu)									
Kuulub vähemusse	-.508*	.175	.004	-1.13*	.226	.000	-.161	.333	.628
Valimi maht	1793			1980			1677		
F	12.923			6.664			4.627		
p	.000			.000			.000		
R ²	0.080			0.042			0.045		

Märkused: * Statistiliselt oluline olulisuse nivool 0.05. Sõltuvaks muutujaks on vastanute hinnang, kas immigrantid mõjuvad riigi majandusele hästi või halvasti.

Lühendid: (se) – standardviga; p – olulisuse tõenäosus

Allikas: (ESS Round 5 Eesti ja Leedu; ESS Round 4 Läti); autori arvutused.

Kontrollmuutujatest oli vastanute vanus statistiliselt oluline Eestis ja Leedus. Vanus oli üheks kontaktiteooria teguriks, mille kohaselt vanemad inimesed suhtuvad negatiivsemalt immigrantidesse, kuna puutuvad vähem kokku sotsiaalmeediaga ja seetõttu on võrdlusgrupiks võetud vanemad inimesed vanuses 75 ja enam eluaastat. Selgus, et Eestis suhtuvad positiivsemalt immigrantidesse inimesed vanuses 15 kuni 60 ja Leedus 15 kuni 45. Vanus osutus statistiliselt oluliseks teguriks ka näiteks Sides ja Citrini (2010) ning Andreescu (2011) poolt läbi viidud uuringutes. Samas ei osutunud kontaktiteooria kohaselt statistiliselt oluliseks muutujaks üheski Balti riigis välismaal töötamine erinevalt Fussell (2006) ning Paas ja Halapuu (2012) poolt läbi viidud uuringust. Elukoht kui mittemajanduslik tegur osutus statistiliselt oluliseks ainult Eestis ja Lätis. Elamine linnas või maal iseloomustas rahvuslikku konkurentsi teooriat, mille kohaselt suhtusid immigrantidesse positiivsemalt linnas elavad inimesed. Linnas elavate vastanute positiivsem hoiak võib tuleneda tihedamatest kokkupuudetest immigrantidega, mis on osaliselt seotud kontaktiteooriaga, kuna immigrante elab rohkem linnades. Sarnasele järeldusele jõudsid ka Andreescu (2011) ning Paas ja Halapuu (2012). Vastanute sugu ei osutunud statistiliselt oluliseks muutujaks üheski Balti riigis sarnaselt Haubert ja Fusselli (2006) ning Paas ja Halapuu (2012) poolt läbi viidud uuringutega ja seetõttu ei pidanud paika sotsiaalse kaasatuse teooria. Vähemusse kuulumine osutus statistiliselt oluliseks marginaalsusteooriat iseloomustavaks muutujaks nii Lätis kui ka Eestis, kus vastavalt on ka suurim mittekodanike osakaal rahvastikust (vt. tabel 3 lk 33). Sarnasele tulemusele on oma uuringutes jõudnud Fetzer (2000) ning Paas ja Halapuu (2012). Marginaalsusteooria ei pidanud paika Leedus, kus vähemusgrupi osakaal on väiksem võrreldes Eesti ja Lätiga.

Regressioonianalüüsist selgus, et Eesti ja Leedu puhul kehtib osaliselt nii majanduslik konkurentsiteooria kui ka inimkapitali teooria, kuid majanduslik omahuviteooria ainult Lätis. Mittemajanduslikest muutujatest mõjutas vastanute vanus inimeste suhtumist immigrantidesse Eestis ja Leedus. Elukoht ja vähemusgruppi kuulumine osutus statistiliselt oluliseks muutujaks Eestis ja Lätis, kuid sugu ja välismaal töötamine mitte üheski Balti riigis.

Nagu teistes riikides läbi viidud immigrantidesse suhtumist kajastavates varasemates

uuringutes, nii puuduvad ka ühised järeldused Eesti, Läti ja Leedu kohta. Enamikes varasematest empiirilises osas vaadeldud uuringutest selgus, et majanduslikule olukorrale positiivsema hinnangu andnud inimesed suhtuvad paremini ka immigrantidesse. Balti riikide puhul kehtis see ainult Lätis. Tööjõuturu staatuse mõju uurimisel inimeste suhtumisele immigrantidesse ei ole varasemates uuringutes jõutud ühisele konkreetsele järeldusele ja ka Balti riikides osutus tööjõuturu staatus statistiliselt oluliseks muutujaks ainult Leedus, kus hõivatud suhtusid positiivsemalt immigrantidesse. Leibkonna sissetuleku kohapealt ühtis Eesti kohta käivad tulemused enamiku varasemate uuringutega, kus kõrgema leibkonna sissetulekuga inimesed suhtusid positiivsemalt ka immigrantidesse. Kõigis empiirilises osas vaadeldud varasematest uuringutest selgus, et kõrgema haridustasemega inimesed suhtuvad positiivsemalt ka immigrantidesse, kuid Balti riikides oli haridustase statistiliselt oluliseks muutujaks ainult Eestis ja Leedus.

Kontrollmuutujatest osutus vanus statistiliselt oluliseks suhtumist immigrantidesse mõjutavaks teguriks Eestis ja Leedus ning ka varasematest uuringutest on selgunud, et nooremad inimesed suhtuvad positiivsemalt immigrantidesse. Analüüsist selgus, et Eestis ja Lätis suhtuvad vähemusgruppi kuuluvad inimesed positiivsemalt immigrantidesse. Teistes varasemates vaadeldud uuringutes on jõutud samale järeldusele. Samuti osutus elukoht Eestis ja Lätis statistiliselt oluliseks teguriks sarnaselt varasematele uuringutele, kust selgus, et linnades elavad inimesed suhtuvad negatiivsemalt immigrantidesse. Sarnaselt varasemate uuringutega tuli välja, et sugu ei oma statistiliselt olulist mõju inimeste suhtumise kujundamisel immigrantidesse Balti riikides. Samas selgus erinevalt varasematest uuringutest, et välismaal töötamine ei ole statistiliselt oluliseks inimeste suhtumist immigrantidesse mõjutavaks teguriks Balti riikides. Põhjuseks võib olla see, et tavaliselt minnakse välismaale tööle eesmärgiga suuremat sissetulekut teenida kui kodumaal ja seetõttu jääb vähem aega kohalikega suhtlemiseks. Analüüsi tulemuste mõningane erinevus võrreldes teistes Euroopa riikides läbiviidud uurimustega võib tulla ka sellest, et vastamisel Balti riikide elanikud ei teadvusta päris hästi, kes on immigrant. Sageli loetakse immigrantiks just vähemusrühvuse esindajat. Üldiselt on suhtumist immigrantidesse selgitavad tegurid Balti riikides kooskõlas teooriate ja varasemate empiiriliste uuringutega.

Alljärgnevas tabelis 8 on kokkuvõtlikult ülevaade regressioonanalüüsi tulemustest ning mõju suundadest Eestis, Lätis ja Leedus. Eraldi on välja toodud teoreetilises osas käsitletud teoreetilised seisukohad ja neid iseloomustavad muutujad, mida analüüsiti regressioonimudelis.

Tabel 8. Regressioonanalüüsi tulemused koos mõju suunaga vastavalt teoreetilistest käsitlustest pärit muutujatele

	Eesti	Läti	Leedu
Majanduslik konkurentsiteooria:			
Leibkonna sissetulek	+		
Staatus tööjõuturul			+
Inimkapitali teooria:			
Haridustase	+		+
Majanduslik omahuviteooria:			
Majanduslik hinnang		+	
Kontaktiteooria:			
Vanus	-		-
Välismaal töötamine			
Sotsiaalse kaasatuse teooria:			
Sugu			
Rahvuslik konkurentsi teooria:			
Elukoht	-	-	
Marginaalsusteooria:			
Vähemusgruppi kuulumine	-	-	

Märkus: +/- näitab vastava valimi põhjal olulise muutuja mõju suunda.

Allikas: (autori koostatud).

Kuna analüüsis selgus, et kõrgeima leibkonna kogusissetulekuga inimesed Eestis suhtuvad positiivsemalt ka immigrandidesse, siis võib oletada, et inimeste majandusliku olukorra paranedes ja palkade tõustes muutub ka suhtumine immigrandidesse paremaks. Samas suhtusid ainult Lätis parema hinnangu oma majanduslikule hetkeolukorrale andnud inimesed positiivsemalt immigrandidesse. Leedu puhul oli oluliseks suhtumist mõjutavaks teguriks staatus tööjõuturul ehk töötud suhtuvad negatiivsemalt immigrandidesse. Seega töötute arvu vähenemine võib parandada ka inimeste suhtumist immigrandidesse Leedus. Eestis ja Lätis ei osutunud staatus tööjõuturul oluliseks majanduslikuks muutujaks. Eesti ja Leedu puhul on oluliseks majanduslikuks teguriks ka haridustase ehk kõrgema

haridustaseme vajalikkuse propageerimine ja inimeste haridustaseme tõstmine võib parandada inimeste suhtumist immigrantidesse. Kuna noored suhtuvad positiivsemalt immigrantidesse nii Eestis kui ka Leedus, siis läbiviidavad immigrantide soodsat mõju riigi majandusele käsitlevad kampaaniad võimaldavad parandada ka inimeste arvamust immigrantidesse, Eesti puhul ka kuni vanemate inimesteni. Erinevaid massimeedia kanaleid loetakse kõige tõhusamaks kampaaniate kajastamise kohaks, mis mõjutavad inimeste suhtumist (Mayda *et al.* 2013: 339). Eesti ja Läti puhul aitaks ka maapiirkondades elavatele inimestele suunatud kampaaniad parandada maal elavate inimeste suhtumist immigrantidesse.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö uurimisobjektiks oli inimeste suhtumist immigrantidesse mõjutavad tegurid. Tööjõu rahvusvahelise mobiilsuse kasv on loonud vajaduse majanduslikuks stabiilsuseks, mis on saavutatav läbi immigrantide tõhusama integreerimise ühiskonda. Immigrantidesse suhtumist mõjutavad nii indiviidide majanduslikud kui ka mittemajanduslikud tegurid, mida on vaadeldud erinevates teooriates. Majanduslikeks teguriteks on leibkonna kogusissetulek, staatus tööjõuturul, haridustase ja majanduslik hinnang. Haridus on tihedalt seotud majanduslike teguritega, kuna hea haridus loob reeglina paremad tingimused majanduslikult paremal järjel olemiseks.

Lisaks majanduslikele näitajatele on töös vaadeldud ka immigrantidesse suhtumist mõjutavaid mittemajanduslikke tegureid, mis kaudselt mõjutavad indiviidide majanduslikku heaolu ühiskonnas. Mittemajanduslikud tegurid jagunevad omakorda inimest iseloomustavateks teguriteks ja inimese suhtumist iseloomustavateks teguriteks. Esimesel juhul on tegemist teguritega, mis on otseselt seotud inimese päritoluga nagu elukoht, vanus, sugu ja vähemusgruppi kuuluvus, kuid mõjutavad omakorda inimese suhtumist immigrantidesse iseloomustavaid tegureid nagu usalduse taset, ideoloogiat ja turvatunnet.

Immigrantidesse suhtumist iseloomustavaid tegureid on varasemates empiirilistes uuringutes vaadeldud läbi erinevate teooriate. Majanduslike aspektidega on seotud majandusliku omahuvi teooria, majandusliku konkurentsi teooria ning kaudselt ka inimkapitali teooria, mille kohaselt suhtuvad kõrgema haridustasemega inimesed positiivsemalt immigrantidesse ning samas loob parem haridus eeldused ka suuremaks sissetulekuks. Majanduslikud aspektid on tihedalt seotud mittemajanduslikel näitajatel põhinevate teooriatega nagu kontakti-, marginaalsus-, naabruskonna turvalisuse, rahvusliku konkurentsi ja sotsiaalse kaasatuse teooria.

Käesoleva töö valimiks on kolm Balti riiki – Eesti, Läti ja Leedu. Tegemist on Balti mere ääres paiknevate riikidega, mis on sarnase ajaloolise taustaga. Suured muutused kolme Balti riigi rahvastikulises koosseisus Nõukogude Liidu aegsest okupatsioonist riikide taasiseseisvumiseni 90ndate alguses ja liitumiseni Euroopa Liiduga 2004. aastal on muutnud Eesti, Läti ja Leedu huvitavaks uurimisobjektiks inimeste suhtumise uurimisel immigrantidesse. Võõra võimu all toimus massiline põlisvenelaste migratsioon Balti riikidesse, mis ohustas pöörata eestlased, lätlased ning leedulased rahvusvähemuseks omas riigis. Riikide taasiseseisvumine muutis sisserännanute integreerimise problemaatiliseks. Kuna venelaste kogukondade vähesus ei ohustanud Leedu rahvuslikku ülemvõimu, siis anti Leedu kodakondsus automaatselt kõigile taotlejatele. Samas suhtuti Eestis ja Lätis kahtlustavalt arvuka venekeelse elanikkonna iseseisvusesse pühendumusse ning enamik mittepõlisrahvusest elanikke said ajutise elamisloa.

Valimi andmed Balti riikide kohta pärinevad Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasist. Tegemist on üle-Euroopalise inimeste suhtumist, uskumusi ja käitumist kajastava regulaarse uuringuga. Andmed Eesti ja Leedu kohta on viiendast voorust ja Läti andmed neljandast voorust, sest viienda vooru andmed puudusid. Viienda vooru andmed pärinevad aastast 2010 ja neljanda vooru andmed 2008. Euroopa Sotsiaaluuringu andmeid on kasutatud ka paljudes varasemates uuringutes inimeste suhtumise uurimisel immigrantidesse.

Uuringu läbiviimiseks kasutati andmetöötlusprogrammi *SPSS Statistics*. Hinnatavas regressioonmudelil oli sõltuvaks muutujaks inimeste hinnang küsimusele, kas immigrantid mõjuvad riigi majandusele hästi või halvasti. Selgitavate muutujatena, mis kajastasid otseselt inimeste majanduslikku olukorda, oli mudelisse kaasatud leibkonna kogusissetulek, staatus tööjõuturul, haridustase ja majanduslik hinnang. Lisaks kaasati mudelisse ka levinumad mittemajanduslikud muutujad, mis mõjutavad kaudselt majanduslikke tegureid. Nendeks olid vastanu vanus, sugu, elukoht, vähemusgruppi kuulumine ja välismaal töötamine.

Mudeli hindamistulemuste analüüsimisel selgus, et majanduslikud tegurid on osaliselt seotud inimeste suhtumisega immigrantidesse Balti riikides, kuid siiski puudusid ühesed tulemused kõigi kolme Balti riigi kohta. Eesti ja Leedu puhul selgus inimkapitali teooria paikapidavus ehk kõrgema haridustasemega inimesed suhtuvad

Eestis ja Leedus paremini immigrantidesse. Samale tulemusele on jõutud ka paljudes varasemates empiirilistes uuringutes. Kõrgema leibkonna sissetulekuga inimesed suhtusid paremini immigrantidesse Eestis, kuid tööjõuturu staatus osutus statistiliselt oluliseks teguriks ainult Leedus. Mõlemad muutujad toetavad majanduslikku konkurentsiteooriat, mille kohaselt madalama sissetulekuga inimesed ja töötud suhtuvad negatiivsemalt immigrantidesse. Oma majanduslikule heaolule parema hinnangu andnud inimesed suhtusid paremini immigrantidesse ainult Lätis. Tegemist oli majanduslikku omahuvi teooriat toetava muutujaga.

Analüüsitavatest kontrollmuutujatest selgus Eesti ja Leedu puhul, et nooremad inimesed suhtuvad positiivsemalt immigrantidesse, mis tõestas kontaktiteooria paikapidavust. Linnas elavate inimeste immigrantidesse suhtumine oli parem Eestis ja Lätis. Sarnaselt osutus vähemusse kuulumine statistiliselt oluliseks teguriks ainult Eestis ja Lätis, mis võib olla tingitud vähemusgrupi väiksemast osakaalust Leedus. Vähemusgruppi kuulumine iseloomustas marginaalsusteooriat, mille kohaselt suhtuvad sarnases olukorras viibivad ja tagakiusamist kogenud inimesed positiivsemalt immigrantidesse. Tulemuste mõningane erinevus varasemate teistes riikides läbi viidud sarnaste uuringutega võib tuleneda sellest, et Balti riikide elanikud ei teadvusta päris täpselt, kes on immigrant ja sageli peetakse immigrantiks vähemusrahvuse esindajat. Tegemist on inimeste omapoolsete hinnangutega immigrantidesse ning immigrandi mõiste võib olla igauhe jaoks teatud mõttes erinev. Inimesed ei pruugi vastamisel lähtuda tegelikust immigrandi definitsioonist Euroopa Liidus. Sageli loevad just vanemad inimesed immigrantide sekka ka vähemusrahvusi, kes tegelikult ei ole immigrandid Balti riikides.

Arvestades immigrante puudutavate teemade aktuaalsust ja Balti riikide ajaloolist tausta, siis pingete vähendamine põlisrahva ja vähemusrahvastiku vahel aitaks parandada ka inimeste suhtumist uutesse immigrantidesse. Läbiviidud uuringu tulemuste põhjal võib haridustaseme tõustes paraneda ka inimeste suhtumine immigrantidesse Eestis ja Leedus. Panustades järjepidevasse inimeste majanduslikku heaolu kasvu läbi suuremate toetuste ja palgataseme kasvamise, on lootust näha ka inimeste suhtumise paranemist immigrantidesse Eestis ja Lätis. Leedu puhul võib olulise tähtsusega olla töötute arvu vähendamine riigis läbi uute töökohtade juurde loomise või töötute ümberõpetamise. Demograafiliste näitajate mõju tulemusi

arvesse võttes peaks suurendama inimeste teadlikkust immigrantide positiivsest mõjust riigi majanduslikule arengule. Sarnaste olukorda selgitavate ürituste korraldamine aitaks parandada ka maapiirkondades elavate inimeste immigrantidesse suhtumist.

VIIDATUD ALLIKAD

1. About European Social Survey [<http://www.europeansocialsurvey.org/>] 20.02.2014
2. **Agarin, T.** Civil society versus nationalizing state? Advocacy of minority rights in the post-socialist Baltic states. – Nationalities Papers, 2011, Vol. 39, No. 2, pp. 181-203.
3. **Aidukaite, J.** The Emergence of the Post-Socialist Welfare State: The Case of the Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania. – Södertörns högskola, 2004 [<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:16651/FULLTEXT01.pdf>] 23.02.2014
4. **Alesina, A., Ferrara, E. L.** Ethnic Diversity and Economic Performance. Journal of Economic Literature, 2003, Vol. 43, No. 3, pp. 762-800.
5. **Allport, G. W.** The Nature of Prejudice. New York: The Anchor Books, 1958, 496 p.
6. **Andreescu, V.** Attitudes toward Immigrants and Immigration Policy in United Kingdom. – Journal of Identity and Migration Studies, 2011, Vol. 5, No. 2, pp. 61– 85. [http://emigration.ro/jims/Vol5_No2_2011/Articles/JIMS_Vol5_No2_2011_pp_61_85_ANDREESCU.pdf] 8.01.2014
7. **Anniste, K., Tammaru, T., Pungas, E., Paas, T.** Emigration after EU Enlargement: Was There a Brain Drain Effect in the Case of Estonia.– University of Tartu: Faculty of Economics & Business Administration Working Paper Series, 2012, Issue 87, pp 3-20. [<http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=e9f4ac11-1e5a-4c52-ade2-d3872976f226%40sessionmgr4002&hid=4209>] 22.02.2014
8. **Bildt, C.** The Baltic Litmus Test. – Foreign Affairs, 1994

9. **Bobo, L., Licari, F. C.** Education and Political Tolerance: Testing the Effects of Cognitive Sophistication and Target Group Affect. – *Public Opinion Quarterly*, 1989, Vol. 53, No. 3, pp. 285–308.
[<http://scholar.harvard.edu/files/bobo/files/education.pdf>] 7.01.2014
10. **Chandler, C. R., Tsai, Y.** Social factors influencing immigration attitudes: an analysis of data from the General Social Survey. – *The Social Science Journal*, 2001, Vol. 38, pp. 177–188.
[<http://web.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=fb9f25a8-ed23-44a1-b075-3ded93260b5e%40sessionmgr4003&hid=4114>] 1.01.2013
11. **Citrin, J., Green, D.P., Muste, C. and Wong, C.** (1997) Public Opinion Toward Immigration Reform: The Role of Economic Motivations. – *Journal of Politics*, 1997, Vol. 59, No. 3, pp. 858-881.
[<http://www.carawong.org/papers/jop.pdf>] 27.12.2013
12. **Duvold, K.** If push comes to shove. Territorial identification among the Baltic Russians – *New Domestic and International Challenges: Proceedings of the International Conference*, 2006, pp. 293-304.
[<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.95.8447&rep=rep1&type=pdf#page=293>]. 20.01.2014
13. **Ellison, C., Powers, D. A.** Interracial Contact and Black Racial Attitudes: The Contact Hypothesis and Selectivity Bias. – *Social Forces*, 1995, Vol. 74, No. 1, pp. 205–226.
[<http://web.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=76d7e559-65f6-432e-9a15-17a45f062bc7%40sessionmgr4004&vid=12&hid=4114>] 7.01.2014
14. Ethnic, linguistic and national identification of Latvia's residents. The Latvian Institute.
[http://www.latvia.lv/sites/default/files/field_layout_attachement/ethnic_linguistic_and_national_identification_of_latvias_residents.pdf] 21.01.2014
15. Ethnicity, mother tongue and religion. Results of the 2011 Population and Housing Census of the Republic of Lithuania.
[http://www.stat.gov.lt/documents/10180/1680046/Tautybe_gimtoji_kalba_ir_tikyba.pdf/9767222c-3667-4bae-a5a6-7becdabf6770?version=1.0] 22.01.2014
16. European Social Survey, 2010. ESS Round 5 Source Questionnaire. London:

Centre for Comparative Social Surveys, City University London.

17. **Fetzer, J.S.** Economic self-interest or cultural marginality? Anti-immigration sentiment and nativist political movements in France, Germany and the USA. - *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2000, Vol. 26, No. 1, pp. 5-23. [<http://web.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=17&sid=0df753b7-2fd4-4901-bfc8-9fd0d5dede85%40sessionmgr4004&hid=4114>] 28.12.2013
18. **Florida, R.** Cities and the Creative Class, 2003, *City & Community*, Vol. 2, No. 1, pp. 3-19. [www.creativeclass.com/rfcgdb/articles/4%20Cities%20and%20the%20Creative%20Class.pdf]. 3.11.2013
19. **Florida, R.** Toward the learning region – *Futures*, 1995, Vol. 27, No. 5, pp. 527-536.
20. **Gang, I. N., Rivera-Batiz, F. L., Yun, M.-S.** Economic Strain, Ethnic Concentration and Attitudes Towards Foreigners in the European Union. – *Institute for the Study of Labor, Discussion Paper Series*, 2002, No. 578, 39 p. [<http://www.econstor.eu/bitstream/10419/21350/1/dp578.pdf>] 26.12.2013
21. Gross domestic product at market prices. Eurostat. [<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tec00001&language=en>]. 27.01.2014
22. **Haubert, J., Fussell, E.** Explaining Pro-Immigrant Sentiment in the U.S.: Social Class, Cosmopolitanism, and Perceptions of Immigrants. – *International Migration Review*, 2006, Vol. 40, No. 3, pp. 489–507. [<http://ldei.ugr.es/cddi/uploads/articulos/Haubertetal2006.pdf>] 11.01.2014
23. **Hayes, B. C., Dowds, L.** Social contact, Cultural Marginality or Economic Self-Interest? Attitudes Towards Immigrants in Northern Ireland. – *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2006, Vol. 32, No. 3, pp. 455-476.
24. **Herreros, F., Criado, H.** Social Trust, Social Capital and Perceptions of Immigration. – *Political Studies*, 2009, Vol. 57, No. 2, pp. 337–355. [<http://web.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=4a88e5d1-9ab5-4ef5-be82-eeadd11f7bb5%40sessionmgr4005&hid=4114>] 2.01.2014
25. **Huntington, S. P.** Tsivilisatsioonide kokkupõrge ja maailmakorra ümberkujunemine. – Tartu: OÜ Fontese Kirjastus, 1996, 456 lk.

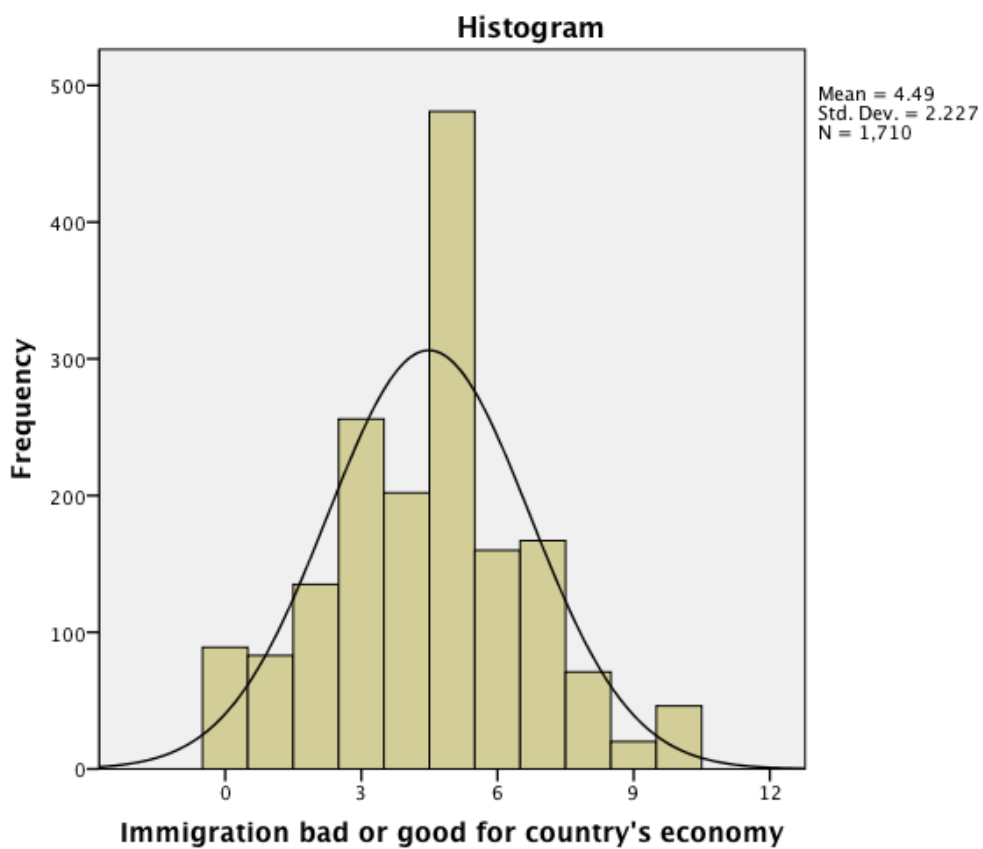
26. International migration flows. Eurostat metadata.
[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/en/migr_flow_esms.htm]
19.03.2014
27. **Juska, A.** Ethno-political transformation in the states of the former USSR. – Ethnic and Racial Studies, 1999, Vol. 22, No. 3, pp. 524-553.
28. Kaart 55. Euroopa Sotsiaaluuring 2010 Kaardid. Eesti
[http://www.europeansocialsurvey.org/docs/round5/fieldwork/estonia/estonian/ESS5_showcards_EE_est.pdf] 7.05.2014
29. Kartīte nr. 73. *Eiropas sociālais pētījums 2009. Latvija*
[http://www.europeansocialsurvey.org/docs/round4/fieldwork/latvia/latvian/ESS4_showcards_LV_lav.pdf] 7.05.2014
30. Kortelē 55. Europos socialinis tyrimas 2010/11 Kortelės. Lietuva
[http://www.europeansocialsurvey.org/docs/round5/fieldwork/lithuania/lithuanian/ESS5_showcards_LT_lit.pdf] 7.05.2014
31. **Mayda, A. M., Facchini, G., Mendola, M.** What Drives Individual Attitudes towards Immigration in South Africa? – Review of International Economics, 2013, Vol. 21, No. 2, pp. 326-341.
32. **Mayda, A. M.** Who is Against Immigration? A Cross-Country Investigation of Individual Attitudes toward Immigrants. – Review of Economics and Statistics, 2006, Vol. 88, No. 3, pp. 510–530.
[<http://web.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=4af73e91-219b-4140-a82b-e95e7c356ed5%40sessionmgr4001&hid=4114>]
29.12.2013
33. Migration and migrant population statistics. Eurostat.
[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics] 13.02.2014
34. **Monden, C. W. S., Smits, C.** Ethnic intermarriage in times of social change: the case of Latvia. – Demography, 2005, Vol. 42, No. 2, pp. 323-345.
35. **Muiznieks, N., Rozenvalds, J., Birka, I.** Ethnicity and social cohesion in the post-Soviet Baltic states. – Patterns of Prejudice, 2013, Vol. 47, No. 3, pp. 288-308.
36. Mõisted. Eesti Statistikaamet.
[<http://www.stat.ee/files/koolinurk/abiks/sonastik/#tootu>] 4.02.2014
37. **Oliver, J. E., Wong, J.** Intergroup Prejudice in Multiethnic Settings. –

- American Journal of Political Science, 2003, Vol. 47, No. 4, pp. 567–82.
[<http://web.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=15&sid=76d7e559-65f6-432e-9a15-17a45f062bc7%40sessionmgr4004&hid=4114>]
7.01.2013
38. **O'Rourke, K. H. Sinnott, R.** The determinants of individual attitudes towards immigration. – European Journal of Political Economy, 2006, Vol. 22, No. 4, pp. 838–861.
[www.sciencedirect.com.ezproxy.utlib.ee/science/article/pii/S0176268005001114#] 2.11.2013
39. **Paas, P., Demidova, O.** What explains people's attitudes towards immigrants? – A comparative study of Estonia and Russia. University of Tartu FEBA, Working Paper Series, 2014, No. 94, p. 20.
[<http://www.mtk.ut.ee/sites/default/files/mtk/dokumendid/febawb94.pdf>]
10.05.2014
40. **Paas, T., Halapuu, V.** Determinants of people's attitudes towards immigrants in Europe. – University of Tartu, Faculty of Economics and Business Administration, Working Paper Series, 2012, No. 88, 18 p.
[<http://infutik.mtk.ut.ee/www/kodu/RePEc/mtk/febpdf/febawb88.pdf>]
13.01.2014
41. Population by citizenship and by country of birth. Eurostat metadata.
[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/en/migr_stock_esms.htm]
23.03.2014
42. Population by citizenship – Foreigners. Eurostat.
[<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&ocode=tps00157>]. 27.01.2014
43. Population on 1 January. Eurostat.
[<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&ocode=tps00001>]. 27.01.2014
44. **Rustenbach, E.** Sources of Negative Attitudes toward Immigrants in Europe: A Multi-Level Analysis. – International Migration Review, 2010, Vol. 44, No. 1, pp. 53–77.
45. **Saat, M.** Hoiakuid immigrantidesse selgitavate tegurite analüüs Eesti põhi- ja vähemusrahvuse näitel. TÜ rahvamajanduse instituut, 2014, 60 lk. (bakalaureusetöö)

46. **Scheve, K. F., Slaughter, M. J.** Labor Market Competition and Individual Preferences over Immigration Policy. – *The Review of Economics and Statistics*, 2001, Vol. 83, No. 1, pp. 133-145.
[<http://www.stanford.edu/class/polisci243b/readings/v0002114.pdf>] 25.12.2013
47. **Schneider, S. L.** Anti-Immigrant Attitudes in Europe: Outgroup Size and Perceived Ethnic Threat. – *European Sociological Review*, 2008, Vol. 24, No. 1, pp. 53–67.
[[http://www.pratiquesciencesociales.net/exposes/S6.%20Anti-Immigrant%20Attitudes%20in%20Europe.%20Outgroup%20Size%20and%20Perceived%20Ethnic%20Threat%20\(Schneider%202008\).pdf](http://www.pratiquesciencesociales.net/exposes/S6.%20Anti-Immigrant%20Attitudes%20in%20Europe.%20Outgroup%20Size%20and%20Perceived%20Ethnic%20Threat%20(Schneider%202008).pdf)] 4.01.2014
48. **Schütz, A.** Hoiakuid immigrantide suhtes selgitavad tegurid Euroopa Sotsiaaluuringu V vooru andmetel. TÜ rahvamajanduse instituut, 2013, 88 lk. (magistritöö)
49. **Sides, J., Citrin, J.** European Opinion About Immigration: The Role of Identities, Interests and Information. – *British Journal of Political Science*, 2007, Vol. 37, No. 3, pp. 477–504.
[<http://home.gwu.edu/~jsides/immig.pdf>] 9.01.2013
50. **Tammaru, T., Kumer-Haukanomm, K., Anniste, K.** The Formation and Development of the Estonian Diaspora. – *Journal of Ethnic & Migration Studies*, 2010, Vol. 36, No. 7, pp. 1157-1174.
[<http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=6&sid=e9f4ac11-1e5a-4c52-ade2-d3872976f226%40sessionmgr4002&hid=4209>] 22.02.2014
51. **Tõnurist, A.** REL 2011: Eestis elab 192 rahvuse esindajaid. Eesti statistikaamet.
[<http://www.stat.ee/64309?highlight=v%C3%A4hemus>] 21.01.2014
52. Unemployment rate, by sex. Eurostat.
[<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdec450&plugin=1>] 27.01.2014

LISAD

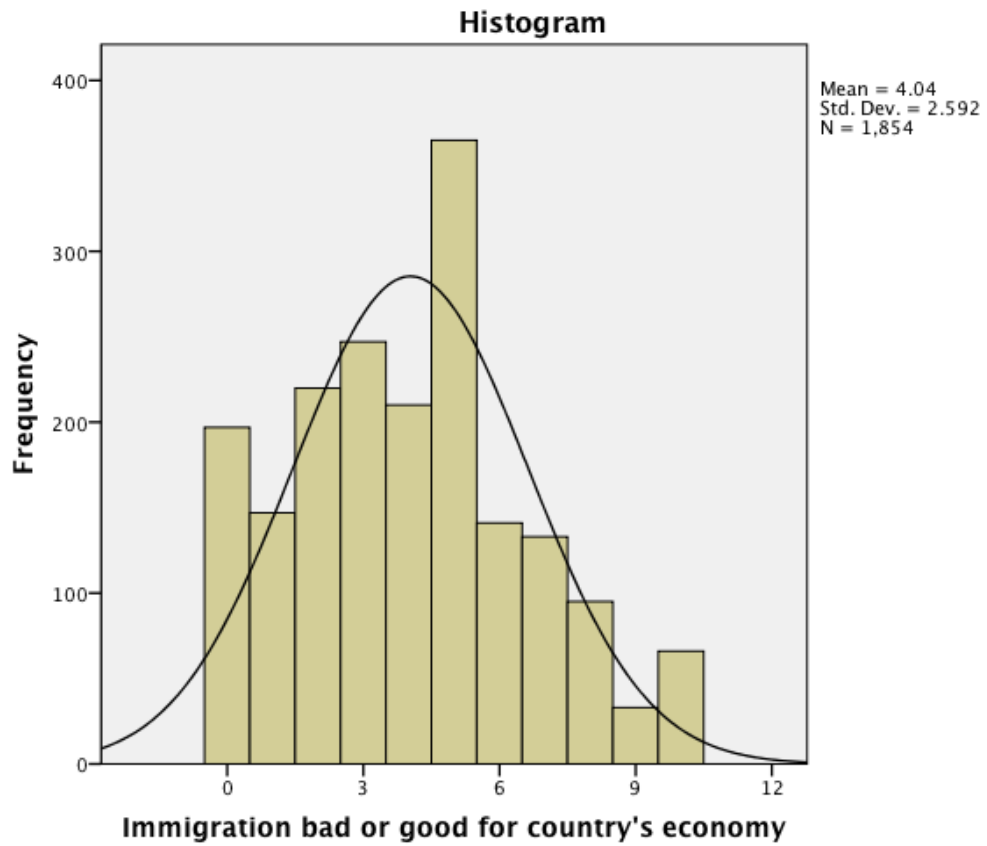
Lisa 1. Sagedustabel vastanute hinnangute üle immigrantide mõju kohta Eesti majandusele

Märkused: *mean* – keskmine; *Std. Dev.* – standard hälve; *N* – valimi maht

Allikas: *ESS Round 5 Estonia ...*; autori arvutused.

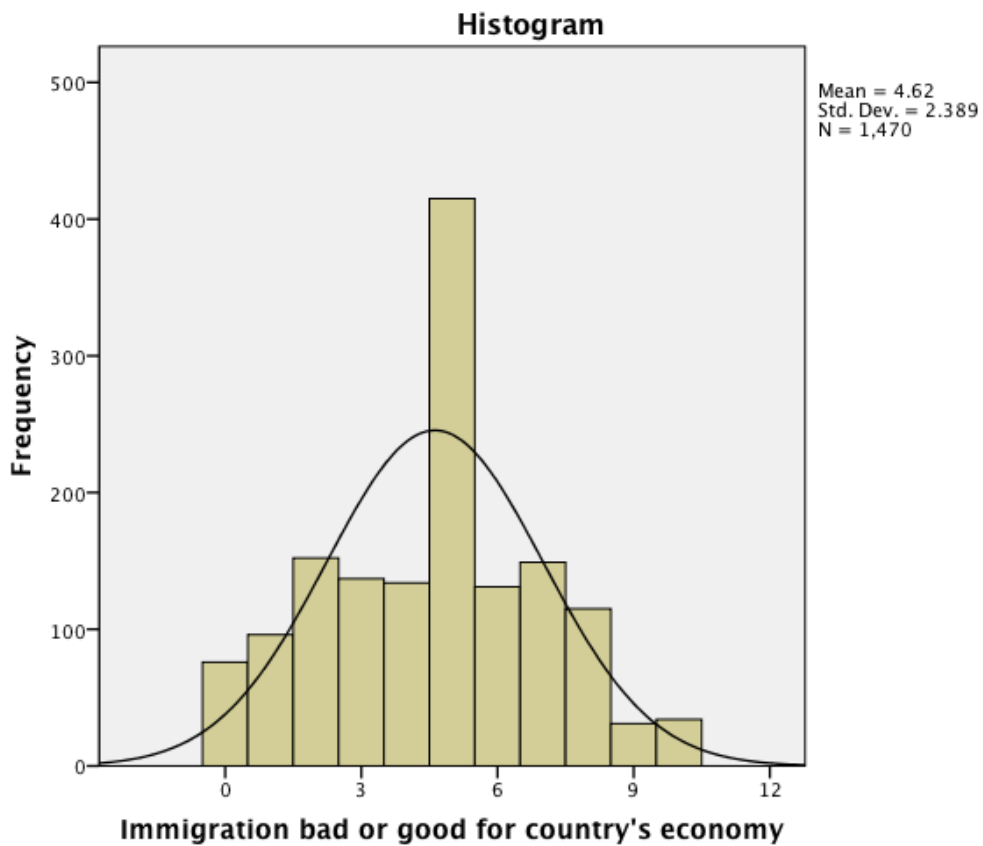
Lisa 2. Sagedustabel vastanute hinnangute üle immigrantide mõju kohta Läti majandusele

Märkused: *mean* – keskmine; *Std. Dev.* – standard hälve; *N* – valimi maht

Allikas: *ESS Round 4 Latvia ...*; autori arvutused.

Lisa 3. Sagedustabel vastanute hinnangute üle immigrantide mõju kohta Leedu majandusele

Märkused: *mean* – keskmine; *Std. Dev.* – standard hälve; *N* – valimi maht

Allikas: *ESS Round 5 Lithuania ...*; autori arvutused.

SUMMARY

ATTITUDES TOWARDS IMMIGRANTS IN BALTIC STATES

Marie Naggel

Economic growth that is achieved by the innovation and rise of productivity is important for every country. The population in Baltic States is declining and the number of pensioners is growing year by year. This has caused the need for foreign employees. Furthermore it is important to avoid and overcome conflicts that may arise due to the international mobility. People need to be more tolerant for accepting people from different cultures. On the one hand diverse human capital can provide new goods and services but on the other hand it also affects the demand for new goods and services (for an example natives also like traditional food from different countries). People's attitudes towards immigrants can be considered as one of the possible variable in the empirical analysis for evaluating tolerance.

The economy of the country needs to be stable for entrance of new immigrants and international labour force. This causes the need for analysing factors that influence people's attitudes towards immigrants. The results of this research may help to make better political decisions for integrating immigrants into society that will lead to economical growth.

Similar research has been done by Aire Szhütz, who analysed in her master thesis attitudes toward immigrants in 25 European countries using European Social survey round 5 data. She compared the results with previous analyses that used round 4 data. Also Maarja Saat has analysed in her bachelor thesis factors that influence attitudes towards immigrants among natives and minorities in Estonia. She used European Social Survey round 6 data. Furthermore Viivika Halapuu and Tiiu Paas have analysed in their dissertation people's attitudes towards immigrants in Baltic States but the data is from round 4.

The objective of this thesis is to find out which factors are related to people's attitudes towards immigrants in Baltic States by investigating first of all economic factors. Empirical analyse is carried out based on the data from European Social Survey. Data about Estonia and Lithuania is from the fifth round that took place in 2010 and describes the period after recovering from economical downturn. Data about Latvia is from fourth round that took place 2008, because the newer data was not available. For obtaining the purpose following assignments have been brought out:

- to explain factors that influence attitudes towards immigrants;
- to provide an overview about different theoretical approaches that explain economical factors that influence attitudes towards immigrants;
- to investigate noneconomic factors that influence people's attitudes towards immigration;
- to observe the results from the previous research;
- find out the background of immigration in Baltic States;
- analyse factors that influence people's attitudes towards immigrants in Baltic states based on data from the European Social Survey.
- making political recommendations based on the results from the analyse.

The data about Baltic States (Estonia, Latvia, Lithuania) is taken from European Social Survey database. ESS is an academically driven cross-national survey that has been taken place after every two years since 2001. Regression analyse has been made for finding out the economic factors that influence people's attitudes towards immigration. In addition noneconomic factors have been analysed as control factors.

Both economic and noneconomic factors have been observed in different theories. Economic factors that are included in model are household's total net income, status in a labour market, level of education and assessment of one's income. Education is closely connected with economical factors since a good education helps to get a higher paid job. Noneconomic factors can be divided into two, factors that directly describe person like age, gender, belonging to minority group, area of living or factors that influence people's attitudes like ideology, level of trust and feeling of safety.

Factors that describe people's attitudes towards immigrants have been analysed in many previous empirical research through different theories. Theories that are linked to economic factors are economic self-interest theory, economic competition theory and human capital theory that has indirect impact since people with higher level of education have a better chance of getting higher paid job. Economic factors are closely related to noneconomic factors based theories like contact theory, cultural marginality theory, neighbourhood safety theory, ethnic competition theory and social involvement theory.

Baltic State is an overall name for countries as Estonia, Latvia and Lithuania that are located near the Baltic Sea and have similar historical background. Huge changes in a population have been taking place in these countries from being part of the Soviet Union, regaining the independence at the beginning of 90s and joining European Union in 2004. All this has made the Baltic States an interesting case study for researching people's attitudes towards immigrants. On the one hand at Soviet times the migration of mostly Russians from other part of Soviet Union endangered to turn the national ethnic group into minority group. On the other hand after regaining the independence it was difficult to integrate the newcomer into society. Since the number of Russians was not that big in Lithuania the government gave the Lithuanian nationality to everybody. But Estonians and Latvians were afraid that numerous amounts of Russian speakers are not loyal to newly born government. Due to that most of non-nationals received temporary residence permit.

Analyses have been done by data processing program SPSS Statistics. Dependent variable in the regression model is the answer for the question if immigrants are good or bad country's economy. Explaining factors included in the model that describe people's economic situation are household's total net income, labour market status, level of education and assessment of one's income. In addition there are some noneconomic factors in the model that have indirect impact over economic factors like respondents age, gender, area of living, belonging to minority group and working abroad.

Analyse showed that economic factors are partly related to people's attitudes towards immigrants and the results were different in Baltic States. In Estonia and Lithuania people with higher level of education are more tolerant towards immigrants that

relates to human capital theory. People with higher household's total net income were more tolerant towards immigrants in Estonia, but labour market status was an important factor only in Lithuania. Both factors supported the economic competition theory. People who gave more positive assessment of ones income were more tolerant towards immigrants in Latvia that was one supportive factor from the economic self-interest theory.

From the noneconomic factors in Estonia and Lithuania younger people were more tolerant towards immigrants that showed validity of contact theory. People who lived in cities in Estonia and Latvia were also more favour of immigrants. Furthermore people who belonged to minority groups were in favour of immigrants only in Estonia and Latvia that might be related to fact that the rate of people belonging to minority groups is lower in Lithuania. This supported marginality theory that states people in similar situation or the ones who have felt persecution are more tolerant towards immigrants. The results in Baltic States may differ from other previous empirical analysis due to the fact that people in Baltic States do not know exactly who is an immigrant and often the person from the biggest minority group is considered as immigrant. This has to do with peoples own understanding of who is immigrant and who is not. Especially older people in Baltic States think that minority group of Russians are immigrants in a country.

Taking account of the current topics related to immigrants and minority groups, the intensions between national and non-national groups must be solved. This might help people to become also more favour of new immigrants. According to the results the rise of educational level in the population may help to make also people more in favour of immigrants in Estonia and Lithuania. Also supporting the sustainable economic wellbeing among people by bigger benefits and the rise of salaries will make the attitudes towards immigrants better in Estonia and Latvia. Furthermore, in Lithuania reducing the rate of unemployment by making new jobs or retraining the unemployed might help to make people more in favour of immigrants. If taking account the results from analysed demographic factors the campaign among younger people in Estonia and Lithuania and including middle aged in Estonia will raise the awareness about the immigrants' good impact over countries economy.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marie Naggel (sünnikuupäev: 04.05.1991),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose "Immigrantidesse suhtumine Balti riikides", mille juhendaja on prof. Tiiu Paas,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **21.05.2014**